

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Žacléř (Schatzlar, Bez. Trutnov [Trautenu]), Schloss Nr. Konskr. 1 – Südtail des Schlossbergs, Vermessung der mittelalterlichen Befestigungsreste, sog. untere Burg (Vermessung I. Peřina, 2011). Da es sich bei der Oberen Burg um den umgezeichneten Lageplan handelt, wobei man nicht die Situation übermessen hat, sind die Höhenlinien nicht eingezeichnet (Situation der sog. Oberen Burg aus der Bauaufnahme SÚR-PMO, 1985 übernommen).

Abb. 2: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Erdgeschossgrundriss mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 3: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Untergeschossgrundriss mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 4: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Obergeschossgrundriss mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 5: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Längsschnitt mit eingezeichneten Fundsituationen (Einzeichnung M. Buroň).

Abb. 6: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Schlossgebäude, den Palas vom Burgkern enthaltend, Ansicht von Süden, aus der Unteren Burg zu (Fotos I. Peřina, falls nicht anders angegeben).

Abb. 7: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Zugangsweg und Obere Burg, Ansicht von Norden, aus der Brücke über den Graben hin (Foto V. Paterová, 2013).

Abb. 8: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Untere Burg, Westseite, Stützpfiler- und Wehrmauerfragment.

Abb. 9: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Untere Burg, Südwestseite, Wehrmauerfragment mit einem Stützpfiler.

Abb. 10: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Gewölberückseite über dem Flur 1.01 (Foto M. Buroň, 2016).

Abb. 11: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum Nr. 1.03, Nordwand mit Nische des älteren Eingangs oder der Treppe unten, darüber Ausmündung eines Luftkanals, Zustand 2016.

Abb. 12: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 1.03, Luftkanal in der Nordwand, Innenseite, Zustand 2016.

Abb. 13: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 1.03, Südostecke mit ersichtlich gemachtem Palasfensterfragment, Zustand 2016.

Abb. 14: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Flur 1.02, Südostecke, Stelle der vorausgesetzten Palasttreppe, ersichtlich gemachte Fragmente vom Renaissanceportal und der Steinwölbung, Zustand 2016.

Abb. 15: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 1.06, Nische mit eingemauertem gotischem Portalsturz – Stelle der vorausgesetzten Palasttreppe, Zustand 2016.

Abb. 16: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Raum 2.04 im Obergeschoss, westliche Umfassungsmauer mit ersichtlich gemachter Stelle vom Palasfenster und den vermauerten Deckenbalkenlagern (Foto M. Buroň, 2016).

Abb. 17: Žacléř, Schloss Nr. 1 – nordwestlicher Keller 0.02, ersichtlich gemachte Höhe des niedriger verlegten Fußbodens und der vermauerten Nische vom älteren Eingang oder der Treppe in der Nordwand. In der Westwand vermauerter Renaissance-Eingang (Foto M. Buroň, 2011).

Abb. 18: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Kellergang 0. 01, Renaissanceportal, Zustand 2016.

Abb. 19: Žacléř, Schloss Nr. 1 – Schlossplan 1757 (Österreichisches Staatsarchiv Wien, zit. W. s. Anm. 6, Foto P. Zahradník, 2015).

Übersetzung J. Noll

DOKUMENTACE SEVERNÍ FASÁDY ZÁMKU HOLEŠOVA

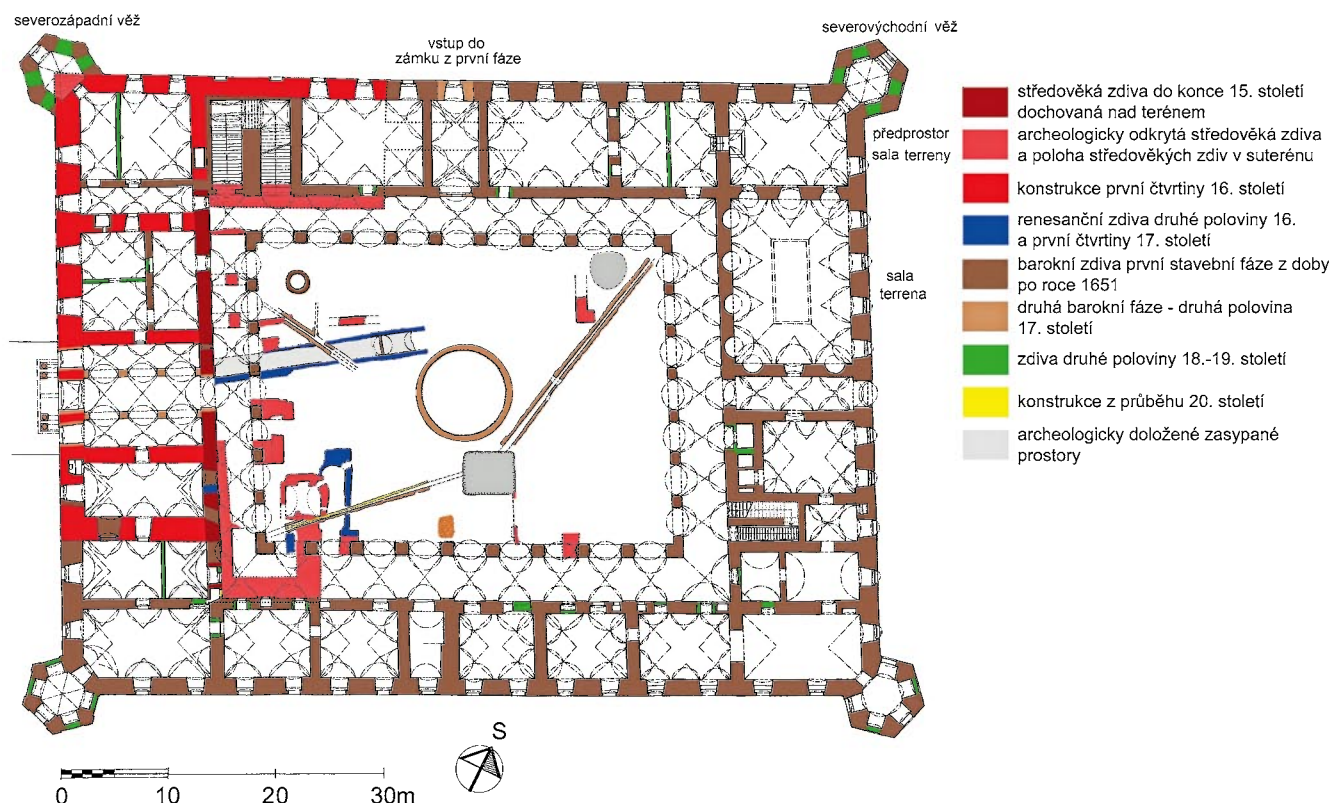
JAN ŠTĚTINA

Obr. 1: Holešov (okres Kroměříž), pohled na zámek od západu (všechny snímky J. Štětina, 2015, není-li uvedeno jinak).

ZÁKLADNÍ DATA ZE STAVEBNÍHO VÝVOJE ZÁMKU

Město Holešov (okr. Kroměříž, Zlínský kraj) se nachází v podhůří Hostýnských vrchů a zaujímá rovinatou polohu na levobřežní terase říčky Rusavy. Pozoruhodný půdorys města svědčí o postupném vzniku městského jádra, jehož nejstarší částí je tržiště trojúhelného půdorysu na styku dálkových cest v okolí farního kostela. Mladší středověkou fází městského organismu zřejmě z doby kolem roku 1300 reprezentuje pravidelnější severní část náměstí.¹⁾ Holešov náleží ke starým sídlům, vůbec poprvé je pod názvem *Golesouici* uveden v listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, dnes kladené k roku 1141. Počátky holešovského opevněného sídla, zaujímajícího výhodnou polohu východně od nejstaršího tržiště, lze sledovat od druhé poloviny 13. století. Na holešovské tvrzi tehdy sídlili manové olomouckých biskupů, z nichž se roku 1275 uvádí Hugo z Holešova. V závěru 13. století lze předpokládat přestavbu tvrze na hrad, který se poprvé zmiňuje v roce 1300.²⁾ Hradní jádro blíže neznámé, snad oválné dispozice se nacházelo v severní části dnešního zámku. Na západní straně bylo doplněno předhradím, jehož vnější oblý obvod zůstal dochován v půdorysném průběhu budov barokní-

Obr. 2: Holešov, zámek. Půdorys v úrovni přízemí se zakreslením některých výsledků archeologického průzkumu a stavebněhistorickou analýzou zdí (všechny kresby J. Štětina, 2015–2016, grafická spolupráce M. Lanc).

ho trinitářského areálu v předpolí dnešního zámku. Další stavební činnost lze předpokládat v průběhu 14. století, kdy již holešovské léno dlouhodobě drželi členové významného rodu moravských Šternberků. Holešovský hrad hrál významnou úlohu i ve druhé půli 15. století, zejména v souvislosti s česko-uherskými válkami a vojenským angažmá Matouše ze Šternberka, který Holešov držel od roku 1452. V průběhu 14.–15. století došlo v rámci víceero stavebních akcí k rozšíření staršího hradního jádra o půdorysně pravidelnou západní část, kde vzniklo nové (obytné?) křídlo a zřejmě i další stavby. Kolem roku 1500 Šternberkové provedli pozdně gotickou přestavbu, při níž zbudovali rozměrný dvoukřídový palác, předložený před západní obvod hradního jádra; tehdy zřejmě z větší části zanikla i starší zástavba severovýchodní části jádra. Za Jana mladšího ze Šternberka (1522–1544) a zejména posledního člena zdejší větve rodu Jindřicha (1544–1574) se holešovský hrad začal měnit v renesanční zámek.³⁾ Zřejmě dosti rozsáhlý objekt pravidelného půdorysu tvořilo rozměrné dvoutraktové, v jádru pozdně gotické západní křídlo, v renesanci doplněné dvorní přístavbou s točitým schodištěm. Celek doplňovalo jižní křídlo, navazující na mohutný, pozdně gotický hranolový rizalit, další stavbu předpokládáme v severovýchodním nároží. Renesanční zámek prodělal změny i za dalších majitelů, jimiž se v závěru 16. století stali Žerotínové (1589–1604). Stavební úpravy zámku stačil ještě před vypuknutím stavovského povstání podniknout jeho další držitel, Ladislav mladší z Lobkovic, od roku 1615 moravský zemský hejtman. Následující dramatické události třicetileté války přinesly zámku jen chátrání, završené jeho několikerým vyrabováním a v roce 1643 i vypálením švédskými vojsky.⁴⁾

Nejvýznamnější etapa v dějinách zámku i panství začíná rokem 1650 a je nedílně spojena s novým majitelem holešovského, kvasického a napajedelského panství – moravským zemským hejtmanem a napajedelským panství – moravským zemským hejtmanem hrabětem Janem z Rottalu, jenž ve druhé půli 17. století náležel k nejbohatším feudálům na Moravě. Roku 1650 byl jmenován císařským tajným radou a své blízké kontakty s vídeňským císařským dvorem zúročil při výběru projektanta svého holešovského zámku, jímž se stal italský inženýr a architekt Filliberto Luchese. Podle jeho projektu začala na místě z větší části odstraněného starého objektu od roku 1651 vznikat monumentální stavba, koncipovaná jako rozsáhlý, dvoupatrový a čtyřkřídový zámek obdélného půdorysu, vybavený nárožními věžemi šestibokého půdorysu (obr. 1, 2, 3). Východně od zámku postupně vznikla rozsáhlá zahrada. Po Lucheseho smrti roku 1666 stavbu zámku dokončoval Giovanni Pietro Tencalla; Jan z Rottalu zemřel v roce 1674, aniž stavbu své holešovské rezidence stačil završit. Teprve uměnímilovný František Antonín hrabě z Rottalu (1717–1762) dokončil v interiérech nedostavěné jižní křídlo, opatřil zámek novou mansardovou střechou a v duchu pozdního baroka upravil i zámecké interiéry. Jeho jméno je spojeno také se stavbou holešovské rezidence trinitářů při kostele sv. Anny a zřízením pozoruhodné Černé kaple při zdejším farním kostele. V desetiletích kolem přelomu 18. a 19. století probíhaly interiérové adaptace zámku, spojené s kvalitní výmalbou druhého patra.⁵⁾

Roku 1814 se majiteli Holešova stali Wrbnové, kteří počátkem 40. let 19. století realizovali klasicistní úpravy zámku (částečné zazdění arkád, nová nižší střecha, obnova fasád). Další stavební změny přineslo období před první světovou válkou, kdy valbovou střechu nahradila stávající

Obr. 3: Holešov, zámek, pohled od západu, severní křídlo s dvojicí nárožních věží vlevo (1988; fotoarchiv NPÚ ÚOP v Kroměříži).

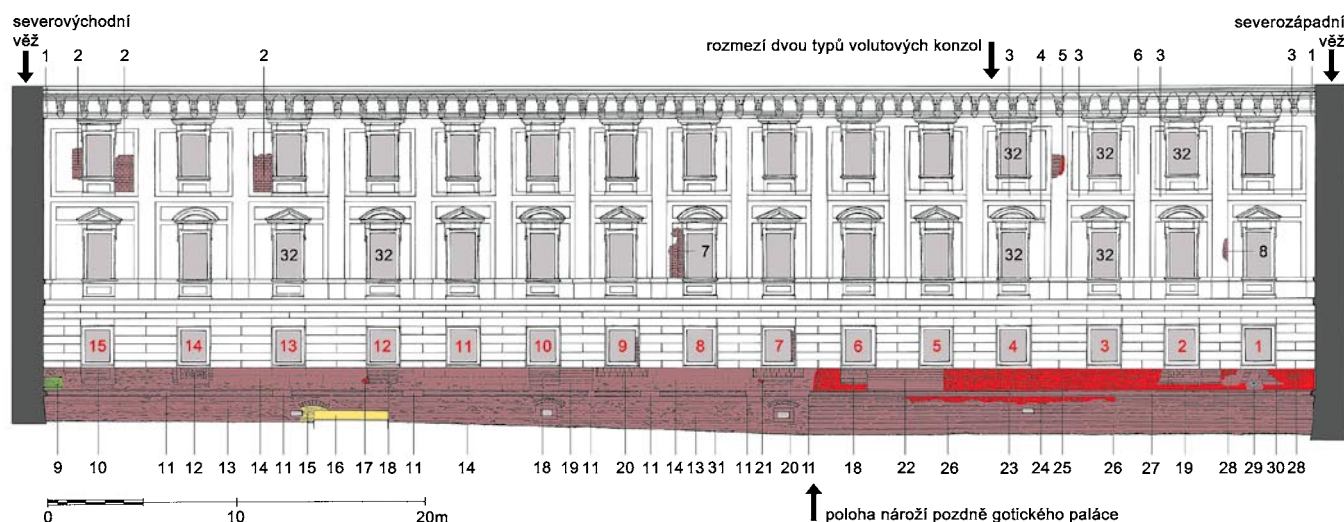
vysoká mansarda, obnoveny byly též věže a fasády zámku. Po polovině 20. století probíhaly rekonstrukční práce, které zámek adaptovaly k využití kulturními institucemi města (knihovna, archiv). V roce 1995 byl zámek v restituci navrácen dědicům původních majitelů a od restituentů areál zámku v roce 2005 odkoupilo město Holešov, které započalo s dodnes trvající celkovou obnovou zámku i zahrady. Po rekonstrukci větší části interiérů, dvorních fasád a nádvoří město v roce 2015 přistoupilo k opravě vnějších fasád zámku.

POPIS SEVERNÍ FASÁDY ZÁMKU A FASÁD SEVEROZÁPADNÍ A SEVEROVÝCHODNÍ VĚŽE

Holešovský zámek je dvoupatrový, čtyřkřídlový objekt obdélného půdorysu (cca 56,5 m × 76 m) se čtveřicí nárožních věží, vztyčených na šestiboké základně a o jedno patro převyšujících zámeckou budovu.⁶⁾ Vnější fasády vystupují z okružního příkopu prostřednictvím hladkého pásu zdiva, završeného průběžnou, masivní oblounovou římsou v úrovni podlahy přízemí. Přízemí člení hladká omítková bosáž, okna mají obdélný formát a ostění, opatřené plasticky vystupujícím páskem při vnějším obvodu. Přízemí od patra odděluje neprofilovaná mezipatrová římsa. Fasády prvního a druhého patra mají strohou podobu s opakujícím se systémem plochých, pravoúhlých lizénových rámců, sledovaných při vnitřním obvodu užšími omítkovými pásy. Vnějšími fasádami v mírně nepravidelných intervalech prostupují obdélné okenní otvory, ve všech třech podlažích řazené do pravidelných okenních os. V prvním patře se uplatňují obdélná okna s pískovcovým ostěním, uchy a kapkami. Při vnější hraně probíhá odsazený pásek, parapetní římsa má prožlabenou spodní hranu a navazuje na průběžný, horizontální omítkový pás, ve spodní třetině protínající lizénový rámeček fasády. Okenní parapet

vyplňuje obdélné omítkové pole s vnitřním vpadlým zrcadlem. Suprafenestry oken prvního patra mají střídavě segmentový a trojúhelný tvar s odsazeným esovitým profilem vnější hrany. Členění fasád druhého patra je podobné, chybí pouze průběžný pás v úrovni parapetu. Nad okny druhého patra jsou osazeny pouze masivní přímé římsy, stejně jako u oken patra prvního podložené hladkými sokly (obr. 11). Bohatě profilovanou korunní římsu podepírá sled volutových konzol, řazených v závislosti na poněkud nepravidelném rytmu okenních os a mezilehlých lizén. Fasády nárožních věží se shodují se zámeckým průčelím, pouze u zahradního průčelí a přilehlých věží jsou v přízemí uplatněna rozměrnější okna s omítkovou šambránou a segmentovým záklenkem. Nejvyšší patra věží nasedají na pás pultové střechy ve výši korunní římsy zámku, přecházející i na věže. Hladké fasády nejvyšších pater věží člení mělká vpadlá obdélná pole, pravoúhlá okna mají olištovaná ostění. Na profilovanou korunní římsu věží nasedá mansardová střecha (obr. 1, 3).

Vnitřní nádvoří v přízemí obíhají arkády, spočívající na hranolových pilířích a završené půlkruhovými záklenky s patečními římsami a omítkovými klenáky. Nad hladkou mezipatrovou římsou člení dvorní průčelí vysoký pilastrový řád. Na hlavice pilastrů nasedají triglyfy s kapkami zavěšenými na spodním okraji, výše již následuje profilovaná korunní římsa. Dvorní průčelí severního a jižního křídla v úrovni pater člení motiv slepých arkád, průčelí východního a západního křídla pak bylo do nádvoří původně otevřeno pilířovými arkádami v úrovni všech pater. V interiérech zámku se dochovala původní dispozice, sestávající ze širšího vnějšího traktu s rozměrnými místnostmi, opatřenými klášterními a neckovými klenbami s koutovými výsečemi. Velký sál, vyvinutý na výšku dvou podlaží, zaujímá nitro severního křídla. Vertikální spojení všech podlaží zámku zajišťuje hlavní dvouramenné

Obr. 4: Holešov, zámek. Severní fasáda zámku se zákresem hlavních náleзовých situací a vyhodnocením odkrytých zdív (legenda zdív u obr. 2, červeně značené pořadí okenních os zmíněných v textu): 1 – dvojice nověji odsekaných koutových konzol korunní římsy, 2 – rozsáhlé cihlové plenty ve druhém patře, 3 – horizontální pásy omítek, dodatečně vložené mezi lisény (srov. obr. 20), 4 – horizontální omítkový pás vykazující dvě fáze (srov. obr. 20), 5 – odkrytá část stojky okoseného okenního ostění (srov. obr. 13), 6 – nález fragmentu předbarokní omítky s bílým povrchovým nátěrem, shodné s omítkami v úrovni přízemí, 7 – plenta na průčelí zalicovaná s obezdívkou okenního ostění (srov. obr. 10/A), 8 – lizéna připlentovaná ke staršímu zdivu průčelí, 9 – pískovcový blok obkladu soklu z 19. století, 10 – podokenní pole s osekáním ostění, zazděné cihlami, 11 – tesané pískovcové díly v oblounové římsě nad soklem, 12 – okno předprostoru sala terreny se zazdívkou podokenního pole tvořenou kuželkami z jeho původní výplně (srov. obr. 8), 13 – smíšené obvodové zdivo novostavby severního křídla z 50. let 17. století, 14 – dochované úseky nejstarších omítek s kvádřovou bosáží (srov. obr. 9), 15 – novodobá zazdívka sklepního okénka, 16 – novodobý zásobovací tunel do sklepů z 2. pol. 20. století, 17 – pozdně gotický architektonický prvek (srov. obr. 7/B), 18 – cihlové zazdívky okenních parapetů v místech stavebních otvorů, 19 – plenty kryjící výrazné nepravidelnosti zdiva, 20 – spodní partie zaplntované vpadlých polí v okenních osách po bocích nejstaršího vstupu (srov. obr. 6), 21 – středověký architektonický prvek s okosenou hranou (srov. obr. 7/A), 22 – plenta překrývající osekání lomové zdivo, původně předstupující před líc staršího palácového křídla, 23 – lomové zdivo staršího palácového křídla, prostoupené horizontální vyrovnávací vrstvou (srov. obr. 5/A), 24 – líc lomového zdiva pod oblounovou římsou, 25 – pozůstatek omítky s bílým povrchem (viz i č. 6), 26 – cihlové přízdívky a plenty z doby po polovině 17. století, kryjící starší lomové zdivo, 27 – čistě cihlový úsek oblounové římsy zasekaný do staršího lomového zdiva průčelí, 28 – osekání bloky lomového kamene, původně předstupující před líc zdiva, 29 – kamenný tesaný žlab s dodatečně osekáním vyústěním (srov. obr. 5/B), 30 – cihlová plenta kryjící zdivo kolem žlabu (srov. obr. 5/B), 31 – okenní otvor ve střední ose průčelí, vsazený do zazdívký nejstarší fáze vstupu do zámku z 50. let 17. století, 32 – okenní otvory pater, v nichž se dochovaly pozdně barokní okenní výplně (srov. obr. 15).

schodiště v severním křídle a další schodiště v křídle východním. Vnitřní komunikaci umožňují široké, křížově zaklenuté chodby ve dvorních traktech východního, západního a jižního křídla.

NÁLEZOVÉ SITUACE NA SEVERNÍM PRŮČELÍ

Při opravě fasády severního průčelí zámku došlo k plošnému odstranění omítek pouze v pásu pod parapety oken přízemí, ve vyšších partiích fasády bylo provedeno lokální odstranění nesoudržných omítkových povrchů. Přestože většina omítek zůstala zachována, bylo možno studovat řadu náleзовých situací, vztahujících se ke stavebnímu vývoji předmětné části zámku i vlastního vývoji omítkových povrchů (obr. 4).

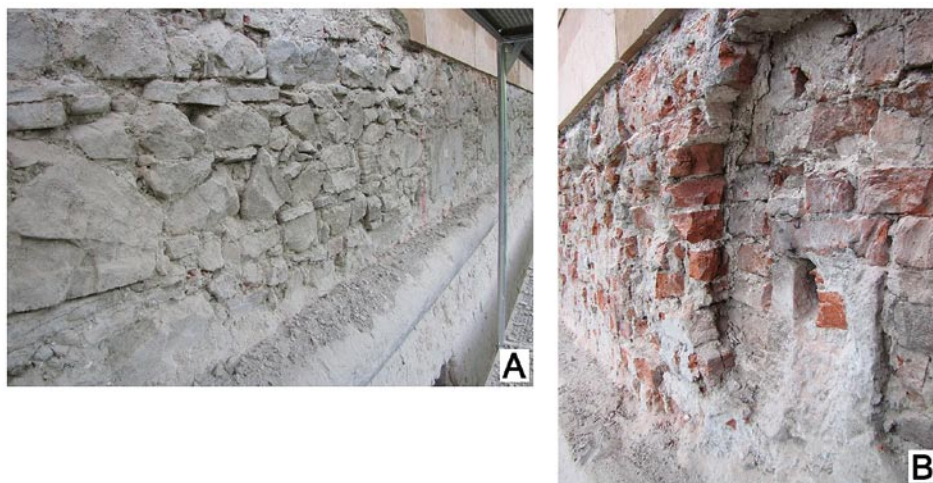
Do vzdálenosti 26,5 m od severozápadní nároží věže bylo v pásu pod okny přízemí severního průčelí odkryto zdivo z lomového kamene, asi 130 cm před oknem č. 7 končící nepravidelnou spárou bez zřetelného nároží (obr. 4/23). Ve výšce asi 80 cm nad oblounovou římsou, osazenou v úrovni podlahy přízemí, zdivem probíhá horizontální vyrovnávací vrstva (obr. 5/A). Samotná římsa byla v nejzápadnější třetině, odpovídající lomovému zdivu, konstruována výhradně z cihlového zdiva (obr. 4/27). Pod oblounovou římsou se nacházela cihlová plenta, kryjící lícované lomové zdivo shodného charakteru (obr. 4/24, obr. 4/26). Parapety pod některými okny přízemí byly vyzděny z cihlového zdiva (formátu cihel 28 – 29 × 14 × 6,5 cm), na nepravidelnou spáru vloženého

do smíšeného zdiva severního průčelí (obr. 4/18). V rozsahu první dvojice oken při severozápadní věži lomové zdivo kryla plenta z naplocho uložených cihel (obr. 4/19). V parapetním zdivu pod oknem č. 1 byl vsazen z kamene tesaný žlab (profilu 30 × 36 cm), dodatečně osekáný v lici fasády (obr. 4/29, obr. 5/B). Žlab byl obezděn cihlami formátu 29 × 14 × 7 cm, na které přecházela zmíněná cihlová plenta (obr. 4/30).⁷⁾ Po stranách okenního parapetu se ve vzdálenosti 130 cm a 160 cm objevily rozměrné bloky lomového kamene, původně předstupující před líc zdiva a později rovněž osekáné (obr. 4/28). Pod okny č. 2 – č. 4 byly na kamenném zdivu zdokumentovány pozůstatky kvalitních jednovrstvých omítek s bílým povrchovým nátěrem (obr. 4/25). Zdivo pod okny č. 5 a č. 6 kryla rozsáhlá, přes 4 m dlouhá plenta, tvořená naplocho uloženými cihlami a bobrovkami, připlntovanými na osekání kamenné zdivo (obr. 4/22). Poloha plenty korespondovala se situováním mohutného, před líc zdiva předstupujícího bloku kamenného zdiva, odkrytého pod úrovní terénu severního příkopu v r. 2007. Symetricky pod okny č. 7 a č. 9 byly odkryty spodní pravouhlé části mělkých vpadlých polí o šířce 275 cm, jejichž spodní hrana se nacházela ve výšce necelých 80 cm nad oblounovou římsou. Do špalet a na parapet těchto polí zabíhala hrubá, finálně neupravená omítka z průčelí, zazdívkou vpadlin tvořily naplocho uložené klenbové cihly formátu 22 – 23 × 17 × 5,5 – 6 cm (obr. 4/20, obr. 6). Pod oknem č. 7 se ve zdivu nacházel druhotně použitý architektonický článek, jehož okosení pokrývaly vrstvy světlého nátěru (obr. 4/21, 7/A). Při-

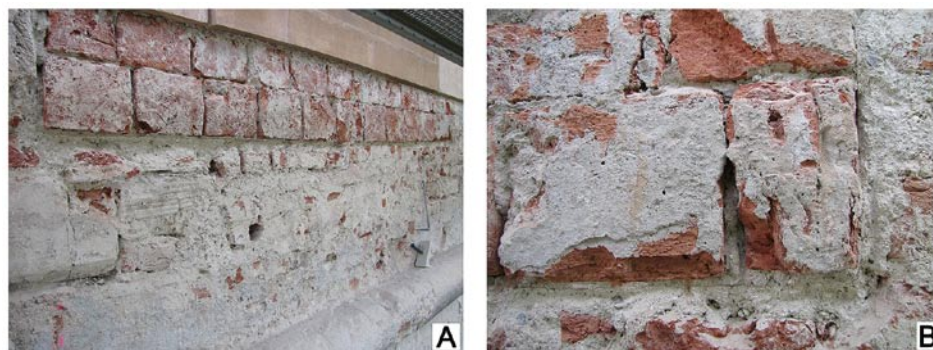
bližně pod oknem č. 12 byl v sekundární poloze zazděn kamenicky opracovaný pískovcový prvek s masivním oblounem; z jeho další profilace byl zřetelný pouze výběh odsazeného okoseného prutu (obr. 4/17, 7/B). V rámci severní fasády ojedinělé nálezy byly rozpoznány pod nejvýchodněji situovanými okny č. 14 a č. 15 (zde však byla situace poškozena; obr. 4/10, 4/12). Jednoduše olištované pískovcové ostění okenních otvorů zde sbíhalo těsně nad oblounovou římsu. Ostění, pokračující hlouběji pod vlastní okno, vymezovalo obdélné parapetní pole. Cihlová zazdívka parapetního pole obsahovala fragmenty čtyř rozlámaných pískovcových kuželek, další dvě kuželky vyrůstaly z bočních částí ostění (obr. 8/A, 8/B). Kuželky s bohatě tvarovaným dříkem vystupovaly z hranolového soklu s diamantovou bosáží, horní partie kuželek a jejich návaznost na okenní parapet nebyla odkryta (obr. 8). Do zdiva průčelí byla ostění oken č. 14 a č. 15 vsazena na cihlovou dozdvíku. Zejména ve střední a východní partii severního průčelí se dochovalo jádro původních omítek, tvořené vápennou maltou s výrazným podílem vápna a plnivem s četným zastoupením říčních valounků. Velikost kvádrů někdejší omítkové bosáže určoval rastro bíle natíraných dělicích spár, dokládajících zřejmě ne zcela pravidelný rozvrh nejstarší fáze bosáže (obr. 4/14, 9). Stávající omítkové kvádrování v přízemí spárořez nejstarší bosáže nerespektuje a je výsledkem mladší úpravy. Pískovcová deska, osazená v přízemí na styku severní fasády a severovýchodní věže je pozůstatkem obkladu soklu, provedeného patrně v pozdním

19. století v souvislosti s částečným zasypáním okružního příkopu (obr. 4/9).

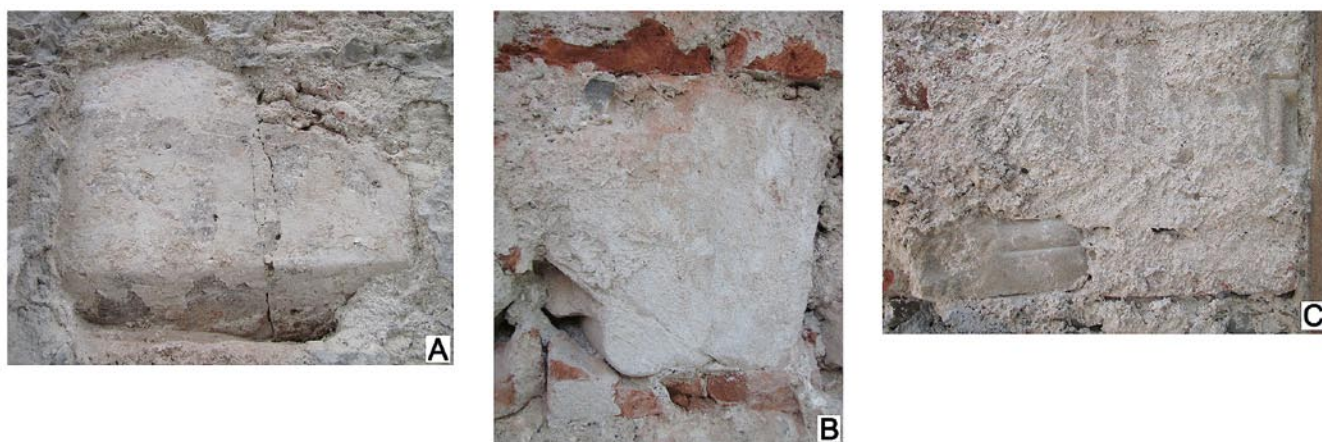
Odstranění nesoudržných omítek bylo v úrovni prvního patra provedeno pouze na několika místech. V rozsahu prvních šesti okenních os od severozápadní věže se objevily malé úseky líce lomového zdiva, k němuž bylo přiloženo cihlové jádro lisén (ojediněle zbudované s využitím pozdně gotické cihly „prstovky“; obr. 4/8). Střední a východní partii severního průčelí tvořilo odlišně strukturované smíšené zdivo beze stop starších stavebních si-

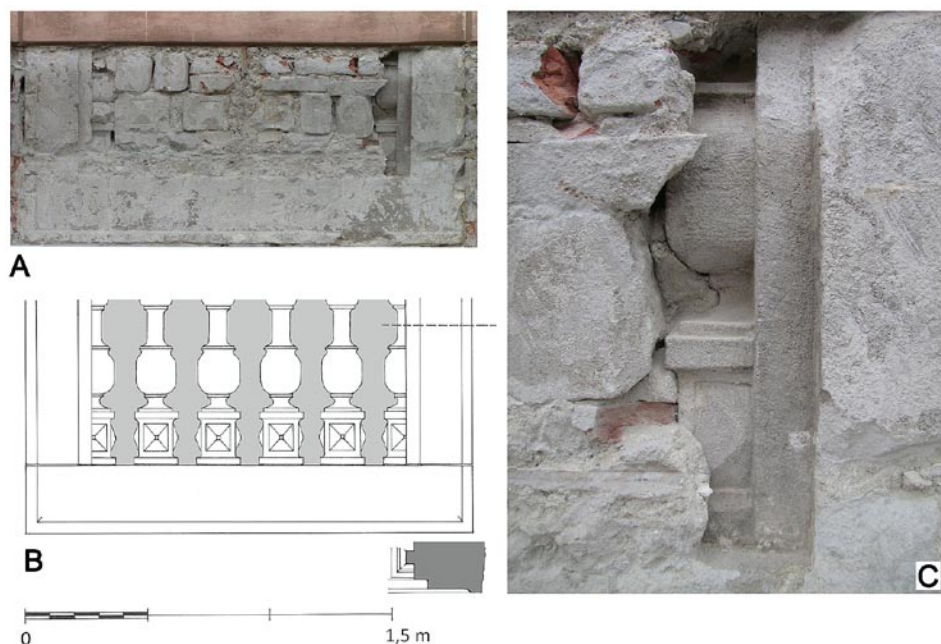
Obr. 5: Holešov, zámek, předbarokní konstrukce dokumentované na spodní části severní fasády. A – lomové zdivo severní zdi pozdně gotického paláce, B – odtesaný kamenný žlab.

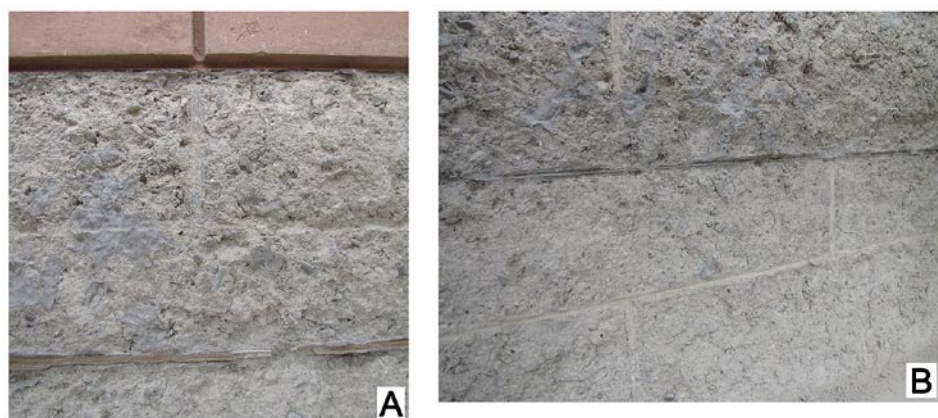
Obr. 6: Holešov, zámek, střední partie severní fasády s dodatečně zaplntovanými poli pod oknem č. 7 v přízemí. A – celkový pohled, B – detail zazdívky v koutové partii se zřetelnou omítkou na spodní hraně vpadlého pole.

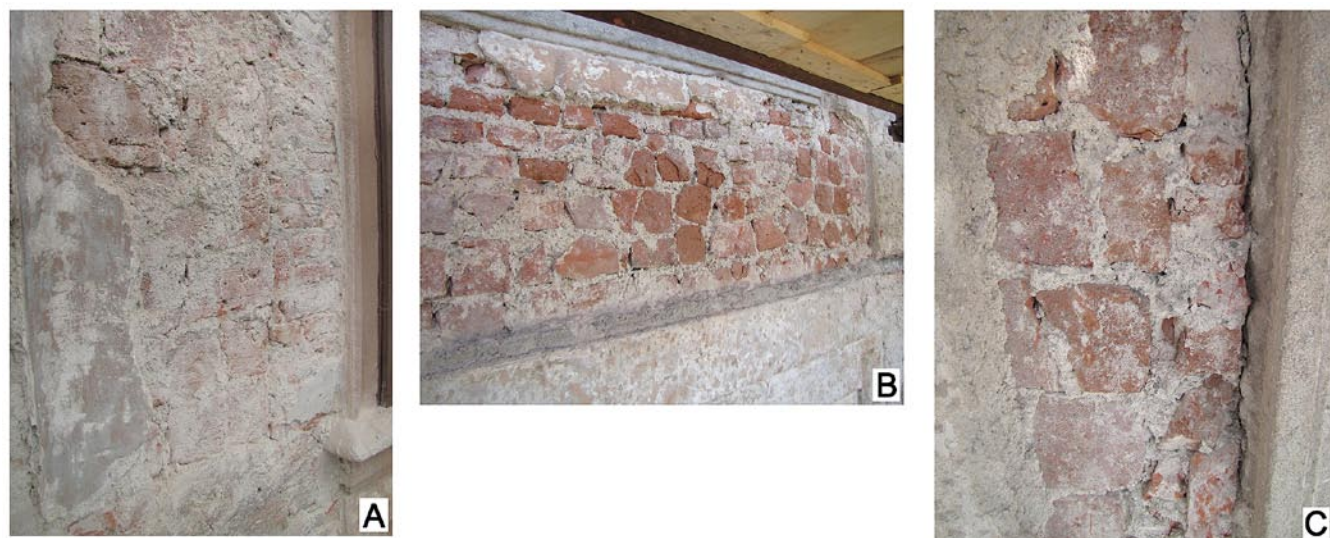
Obr. 7: Holešov, zámek, severní fasáda, architektonické prvky v druhotné poloze. A – okosený článek pod oknem č. 7, B – složitěji profilovaný prvek pod oknem č. 12, C – dvojice patrně renesančních článků odkrytých v západní zdi severovýchodní věže.

Obr. 8: Holešov, zámek, severní fasáda, balustrová výplň parapetu okna č. 14. A – nálezná situace, B – rekonstrukce stavu před zazděním, poloha řezu profilací čárkovaně, C – detail pravé krajní kuželky.

Obr. 9: Holešov, zámek, nejstarší fáze omítkové bosáže přízemí ze severního průčelí. A – detail omítky s plnivem z říčních valounků a zřetelnou polohou původní dělicí spáry, B – část omítky s bíle líčenou spárou. Patrný i konflikt mezi nejstarším a stávajícím stavem (viz poloha horizontální spáry současné bosáže).

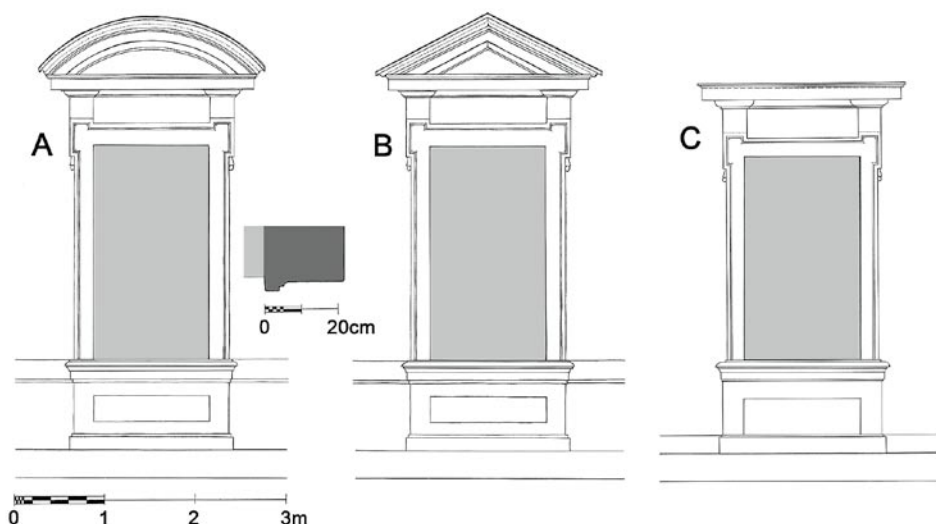
Obr. 10: Holešov, zámek, detaily vyrovnávacích plent a jejich vztahu k obezdívkám fixujícím okenní ostění. A – první patro severní fasády, střední okno, B – severovýchodní věž, podokenní pás severního okna druhého patra, C – plenta, přiléhající k obezdívce kamenného ostění téhož okna.

tuací. Líc zdiva pokrýval typický řídký, hrubě rozetřený omítkový podhoz, nanesený v tenké vrstvě nejspíše současně se zděním. Na podhozu spočívala kvalitní, vápnem bohatě sycená omítka, jejíž plnivo tvořil písek a říční štěrky s valouny průměru až 5 cm. Svrchní vrstva omítky na předstupujících prvcích měla kovem dokonale hladěný, kletovaný povrch, opatřený vícenásobným bílým vápenným nátěrem a místy dodatečně pekovaný. Ve vpadlých polích měla omítka shodné složení, ovšem její povrch byl zarovnan dřevěným hladítkem a pokryt obvyklým bílým vápenným nátěrem (obr. 20). U levé stojky ostění středního okna prvního patra byla odkryta cihlová dozdvíčka, související s fixací okenního ostění do rozměrnějšího stavebního otvoru (obr. 4/7, 10/A). S dozdvíčkou lícovala cihlová plenta, kryjící vlastní obvodové zdivo průčelí (k výskytu obdobných situací na zkoumaném úseku fasády a jejich interpretaci dále v textu). Všechna okenní ostění prvního patra mají totožné tvarosloví a společně s nadokenními frontony byla vysekána z hrubozrnného pískovce (obr. 11/A, obr. 11/B). Případné druhotné využití starších dílců ostění nebylo zdokumentováno, místy byly zjištěny pouze cihlové plomby ve spárách nepřesně sesazených ka-

menných prvků. Pod novějšími vrstvami nátěrů kamenná ostění pokrývalo několik bílých vápenných liček.⁸⁾ V rozsahu západního úseku fasády (tj. oken č. 1 – č. 4) se podařilo zdokumentovat dodatečné vložení horizontálního omítkového pásu, probíhajícího v úrovni podlahy druhého patra (obr. 4/3). Materiálové složení sekundárně vloženého pásu se shodovalo s primárními omítkami průčelí; je tedy zřejmé, že pás byl doplněn ještě v rámci výstavby nedlouho po polovině 17. století (obr. 12, 20/2).

V úrovni druhého patra severní fasády byly nálezové situace četnější, vzhledem k poněkud horšímu stavu exteriérových omítek. V lizéně mezi třetí a čtvrtou okenní osou od západu (tedy v místě půdorysně odpovídajícím vnitřnímu, raně baroknímu schodišti) byla odkryta svislá stojka gotického okenního ostění, vytesaného z tvrdého pískovce (obr. 4/5, 13, 20/1). Z jeho profilace se podařilo zdokumentovat pouze vnější okosení s pravoúhle formovaným výběhem; případný složitěji utvářený profil nemohl být sondován. V ostění přetrval kotvicí otvor čepu vnější okenice, případně mříže. Vzhledem k soudržnosti okolních omítek nebyla rozpoznána poloha parapetu ani celková velikost okenního ostění. Okno bylo zrušeno a zazděno cihlovým zdívkem při výstavbě současného zámku. Ve východní polovině průčelí byly při dílčím odstranění omítek především v okolí oken č. 13 a č. 15 zjištěny rozsáhlé plenty z cihel, kladených „na kant“ (formát cihel 29 × 14 × 5,5 – 6 cm; obr. 4/2).⁹⁾ Cihlové plenty překrývala 6,5–7 cm mocná vrstva nejstarších omítek shodného složení a povrchové úpravy, jaké měly omítky v úrovni prvního patra. Rozvrh omítkových článků (např. vnitřního omítkového rámu) byl v jádrové vrstvě omítek vyznačen linkou, vyrytou do zavadlé spodní vrstvy omítky.

Nad čtvrtou okenní osou od severozápadní věže se mění detaily utváření volutových konzol podepírajících korunní římsu zámku (obr. 4, 14, 20). Konzoly v rozsahu odpovídajícím okenním osám č. 1 – č. 4 mají trojici žlábků kanelování (obr. 14/A). Rozměrově shodné konzoly na zbytku severního průčelí pak mají čtyři žlabky kanelování, rozdílné je u tohoto typu rovněž řešení styku kane-

Obr. 11: Holešov, zámek, dokumentace okenních otvorů v prvním (A, B) a druhém patře severní fasády (C).

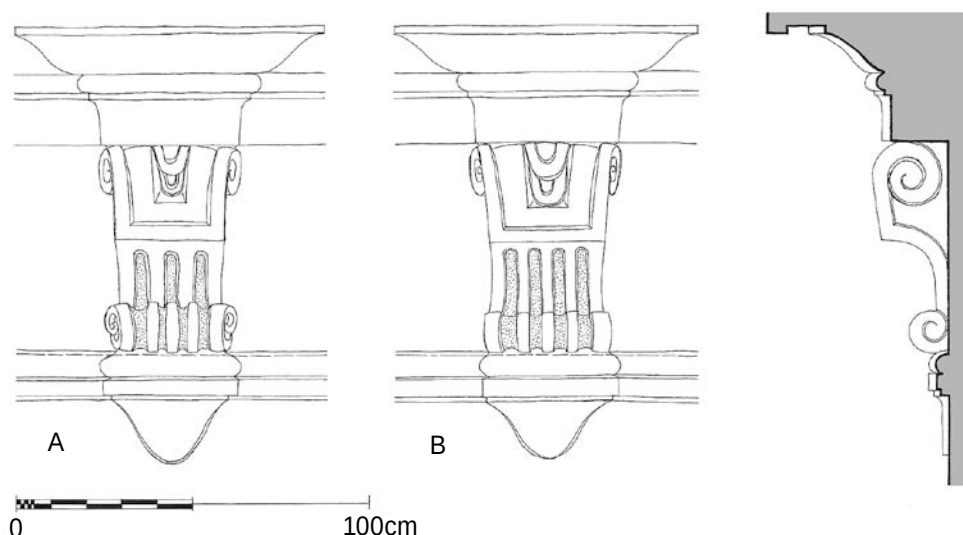
Obr. 12: Holešov, zámek, typická nálezová situace styku lizénového rámce fasády (vpravo) s dodatečně přiloženým, horizontálním omítkovým pásem mezi prvním a druhým patrem (vlevo).

Obr. 13: Holešov, zámek, detail okoseného okenního ostění, odkrytého mezi třetím a čtvrtým oknem od jihozápadní věže v úrovni 2. patra severní fasády.

lování s volutami ve spodních částech konzol (obr. 14/B). Odlišnosti se týkají pouze zmíněných tvaroslovných detailů konzol, nikoliv jejich konstrukčního řešení – všechny konzoly severní fasády totiž mají zděné cihlové jádro, opatřené nestejnoměrnou vrstvou kvalitní barokní omítky s výzdobnými detaily, precizně modelovanými ve štuky. Konzoly s plochou fasády opět sjednocoval bílý vápenný nátěr.¹⁰⁾

Na severní fasádě se ve čtyřech oknech prvního patra a třech oknech patra druhého dochovaly patrně pozdně barokní, vně otevíravé okenní výplně, vsazené do dodatečně vysekané drážky ve vnějším líci ostění (obr. 4/32, 15, 20/5).¹¹⁾ Většina okenních výplní severní fasády a souvisejících věží pochází až z počátku druhého desetiletí 20. století.

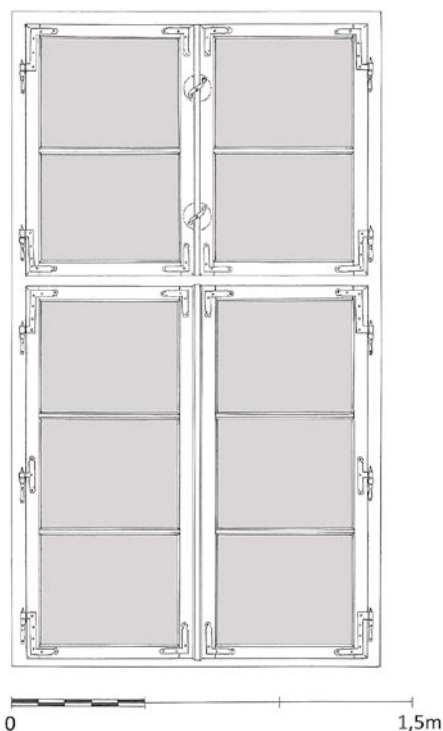
Obr. 14: Holešov, zámek. Dva druhy volutových konzol pod korunní římsou zámku. A – starší konzola, uplatňující se v západní třetině zámku, B – mladší konzola nacházející se ve střední a východní části zámku, upravo řez.

cí v úrovni podlahy přízemí je vyzděna z cihlového zdiva, v nárožích vykonzolovaného prostřednictvím plochých lomových kamenů. V přízemí, na styku s navazující obvodovou zdí severního křídla, byl zaznamenán výběh staršího lomového zdiva, ke kterému se na nepravidelnou spáru připojovalo obvodové zdivo věže ze smíšeného staviva. V mezipatrové římsě oddělující přízemí a první patro věže byl téměř ve vnějším líci odkryt trámový věnec, konstruovaný z dubových trámů profilu asi 14×20 cm. Konce jednotlivých trámů věnce byly osazeny železnými kleštinami se závlačemi, pronikajícími do líce zdiva. Dendrochronologický průzkum datoval smýcení dře-

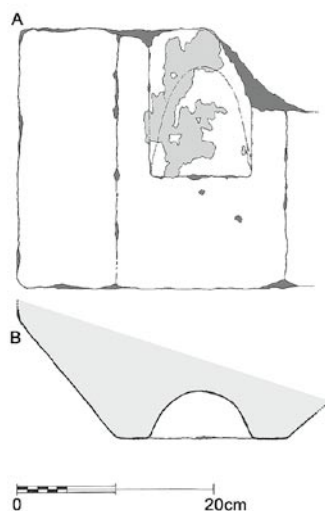
va, které posloužilo pro zkonstruování věnce, do sezóny 1650/1651.¹²⁾ V úrovni prvního patra bylo na východní fasádě věže zjištěno částečné osekání líce zdiva ve svislých pruzích kolem stojek okenních ostění. Naopak, v místech nárožních lizén zůstalo ponecháno lícované zdivo, příp. zdivo s pouze zcela minimálně sejmutým lícem. V nárožní poloze, přibližně v úrovni druhého patra věže, byl v čelní (západní) zdi odkryt z pískovce tesaný, druhot-

NÁLEZOVÉ SITUACE NA SEVEROZÁPADNÍ A SEVEROVÝCHODNÍ VĚŽI

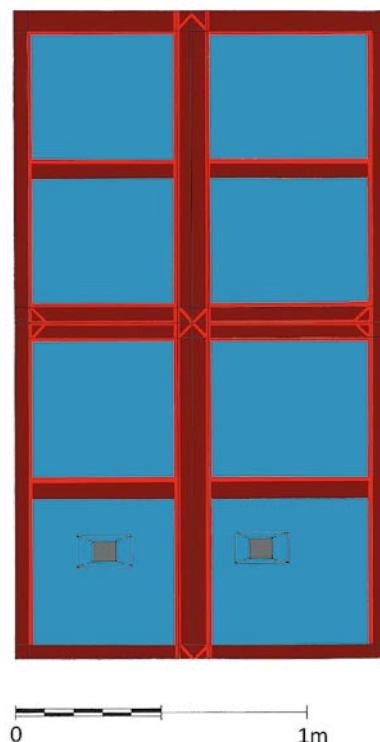
Severozápadní nárožní věž je vztyčena na šestibokém půdoryse, který se svojí nepravidelností poněkud odlišuje od půdorysů dalších tří nárožních věží (obr. 1, 2). V pásu zdiva vystupujícího z příkopu byla po celém obvodu věže opět zjištěna cihlová plenta, kryjící převážně lomové, lícované zdivo podnože věže. Římsa probíhají-

Obr. 15: Holešov, zámek. Patrně pozdně barokní okenní výplň, dochovaná v sedmi oknech prvního a druhého patra severního průčelí, exteriérový líc.

Obr. 16: Holešov, zámek. Fragment gotického prvku profilovaného výžlabkem, druhotně zazděný do zdiva jihozápadní nárožní věže. A – pohled na viditelnou část prvku (světle šedě pozůstatky nátěrů, tmavě šedě poškození prvku), B – profilace prvku.

Obr. 17: Holešov, zámek. Rekonstrukce iluzivní okenní výplně, zjištěné v oknech prvního a druhého patra jihozápadní nárožní věže.

ně uplatněný kamenický článek, nad hladkým soklem profilovaný hlubokým výžlabkem vystupujícím z šikmé plochy (obr. 16). Povrch kamene pokrývaly fragmenty bílého a okrového nátěru, které lze pokládat za pozůstatky povrchových úprav z doby primárního umístění prvku. V rozsahu druhého patra se na aktivních prvcích fasády dochovaly rozsáhlé plochy velmi kvalitních a soudržných omítek s kletovaným povrchem, pokrytým světlými nátery. Interiéry nárožní věže v každém z podlaží osvětluje jediné okno v čelní, západní zdi. Okenní otvory v bočních zdech uzavírá dodatečná cihlová zazdívka. Zazdívku pokrývá kvalitní, dřevěným hladítkem začištěná omítka, do jejíhož zavadlého povrchu byly vyryty linky, napodobující ne zcela symetrické členění okenní výplně se čtyřmi obdélnými okenními křídly. Barevná úprava iluzivních oken se místy dochovala v téměř původní sytosti včetně detailů, provedených v okrovém tónu a napodobujících stínování plasticky předstupujících prvků okna. Spodními částmi většiny oken prochází dvojice drobných otvorů s nálevkovitě rozevřenými špaletami, které měly zřejmě zajistit provětrávání dutiny v okenní nice (obr. 17). Těsně nad parapetem zazdívku dodatečně poškodilo probourání dvojice kapes, souvisejících nepochybně s kotvením stavebního lešení při některé z mladších oprav fasády.

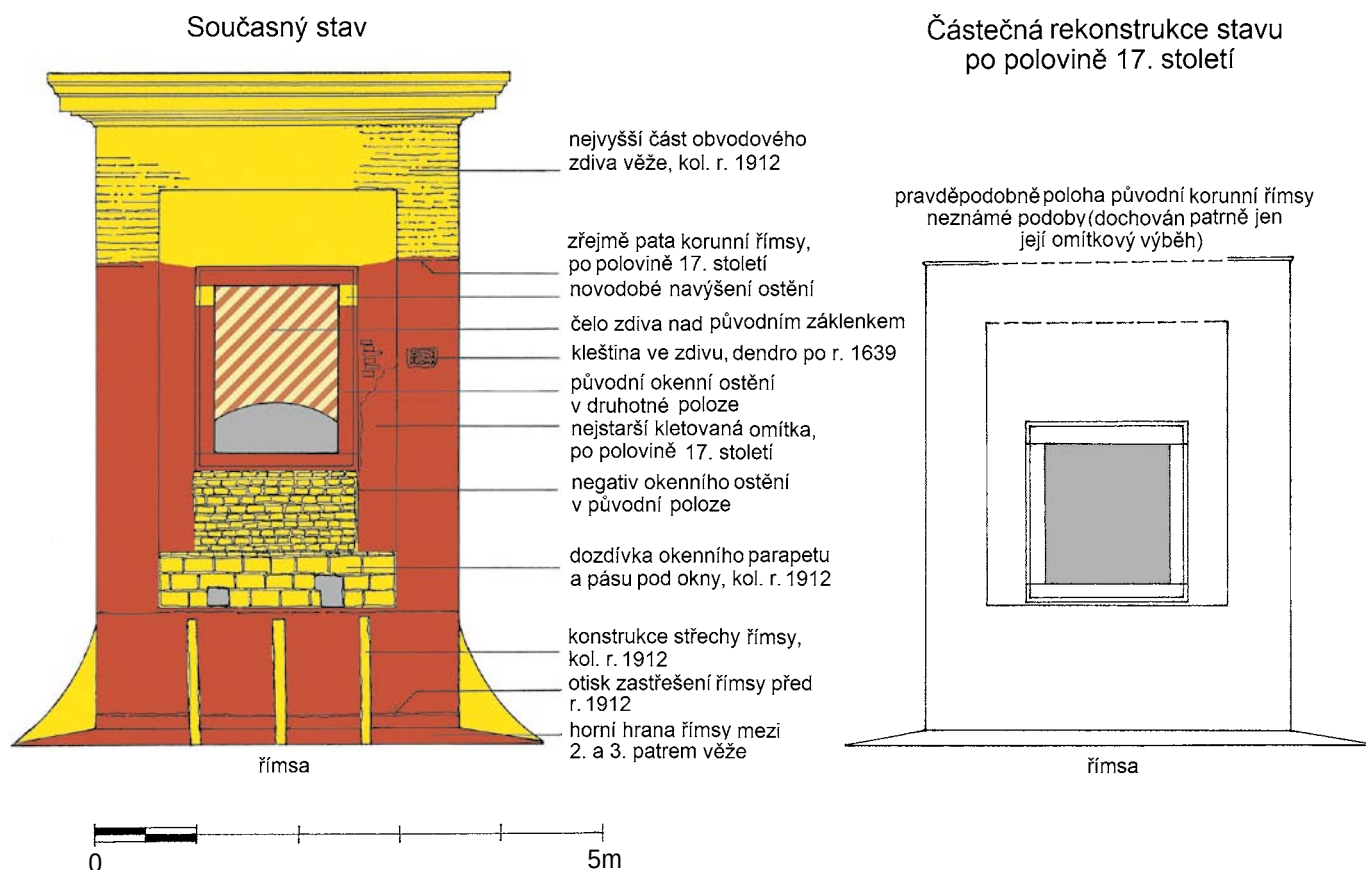
Konzoly korunní římsy věže mají shodný tvar a členění jako konzoly na přilehlé části severního průčelí, vyjma vějířovitě rozevřených nárožních konzol. Stávající strmá pulťová střecha, osazená na korunní římsě a oddělující druhé a třetí patro věže, vznikla až počátkem 20. století. Před zvýšením střechy kryla římsa pouze velmi mírně sklonitá stříška. Dílčí odstranění části převážně novodobých omítek třetího patra věže přineslo doklady o složitějším stavebním vývoji tohoto podlaží zejména v oblasti oken. Původní parapet oken se nacházel ve výšce asi 1,4 m nad dělicí římsou – proti stávajícímu stavu byla tedy okna situována podstatně níže. S tímto zjištěním koresponduje i vyzdění okenních parapetů novějšími cihlami, překrytými pouze jednou vrstvou novodobých omítek a především segmentové záklenky okenních nik, v interiéru nejvyššího patra ponechané v původních polohách (obr. 18 vlevo, srov. obr. 18 vpravo). V konfliktní poloze vůči stávajícímu situování okna (přibližně uprostřed jeho výšky) byla odkryta i zhlaví trámového věnce, přerušeno při posunu oken do současné, vyšší polohy. Dubový trám, využitý pro vytesání tohoto věnce, byl podle výsledků dendrochronologické analýzy smýcen po roce 1639.¹³⁾ V úrovni stávajícího okenního překladu se na nárožních lizénách nachází fragmenty horizontálního štukového členění, tvořeného kvalitní maltou, pokrytou bílým vápenným nátěrem. Zřejmě se jedná o náběh původní korunní římsy věže, později odstraněné v souvislosti se zvýšením obvodového zdíva a dalšími úpravami (obr. 18).

Obdobné informace o svém stavebním vývoji poskytla i severovýchodní nárožní věž. Smíšené zdívo v soklové partii bylo svázáno s obvodovým zdívem severního i východního (zahradního) průčelí zámku (obr. 19/6). Zdívo v partii pod parapety oken přízemí kryla novodobá přízdvka z oprav ve druhé půli 20. století, pod níž se nedochovaly stopy starších omítkových povrchů (obr. 19/4). V místě původních oken přízemí se nachází rozměrné cihlové a neomítané zazdívky, přičemž iluzi okna se seg-

mentovým záklenkem navozuje pouze omítková šambrána a dřevěná okenice (funkční je pouze okno v čelní, severní zdi). Cihlovými zazdívkami v polohách někdejších oken prostupuje dvojice úzkých, dovnitř se rozšiřujících štěrbinových otvorů s deskovými překlady (obr. 19/3). Omítkové členění přízemí z doby výstavby nebylo odkryto. Naopak dobře rozpoznána byla mladší fáze omítkové rustiky patrně z první půli 19. století, charakterizovaná precizním řemeslným zpracováním se čtvrtkruhově odsazenými rohy a vnitřním kazetou ze strukturované omítky, lemovanou po obvodu hlazenou fasetou (obr. 19/1, 19 vlevo). Zdívo věže v úrovni prvního a druhého patra je smíšené, místy zbudované s využitím sekundárně uplatněných renesančních architektonických prvků tesaných z pískovce (např. prvek s torzem esovité profilace, resp. kvádr s oblounovým profilem v západní nárožní lizéně v úrovni parapetu druhého patra; obr. 7/C). V parapetních polích oken prvního i druhého patra se po odstranění omítek opět objevily plentky, zděné z bobrovek a cihel „na kant“. Pískovcová okenní ostění prvního a druhého patra byla do obvodového zdíva věže vsazena na úzkou cihlovou dozdívkou, lícující s vyrovnávacími plentami na zdech věže (obr. 10/B, 10/C). Omítky se svým složením a velmi kvalitní, kletovanou povrchovou úpravou shodovaly s omítkami zmapovanými na severním průčelí zámku. Podrobněji popsáním nálezů z nejvyššího patra severozápadní věže se podobají i nálezové situace rozpoznané v příslušné partii věže severovýchodní. Po bocích olištovaných pískovcových ostění nejvyššího podlaží věže se v původní poloze podařilo odhalit i cihlové paty segmentových nadokenních pasů. I tento detail svědčil o původní poloze oken a jejich přesunu do vyšší úrovně v rámci novodobé úpravy počátkem 20. století. Také ve třetím podlaží severovýchodní věže byla provedena dendrochronologická analýza části dubového dřeva z věnce v úrovni původní koruny zdíva (dendro 1654–1658).¹⁴⁾

INTERPRETACE ZJIŠTĚNÍ A JEJICH ZAŘAZENÍ DO KONTEXTU STAVEBNÍHO VÝVOJE ZÁMKU

Lomové zdívo, odhalené v západní třetině severního průčelí, interpretujeme jako obvodové zdívo rozměrného dvoukřídlého paláce, dochovaného v úrovni suterénů a minimálně dvou spodních podlaží v části západního a severního křídla zámku (obr. 2, obr. 4). Na délku severního křídla paláce usuzujeme nejen z rozmezí zdívo v odkryté partii severního průčelí, ale i z nálezových situací v odpovídající části suterénů.¹⁵⁾ Situace zastižená na severním průčelí v blízkosti severozápadní nárožní věže (odtesané lomové vázací kameny) patrně upozorňují na existenci blíže neznámých konstrukcí, původně předstupujících před líc zdíva (např. opěrných pilířů). Rozsáhlá plenta, kryjící zdívo pod pátou a šestou okenní osou, pravděpodobně souvisí s obdobnou, ovšem výrazně masivnější konstrukcí. Délkový rozměr tohoto odstraněného zdíva (cca 4 m) nevyklučuje jeho souvislost např. s podnoží, která mohla tvořit bázi dalších konstrukcí ve vyšších podlažích (arkýřů?). Blížší interpretaci zdíva by však umožnil pouze archeologický průzkum. Severní obvodová zeď zůstala alespoň zčásti dochována i v úrovni druhého patra zámku, jak dokládá fragment stojky okoseného okenního ostění mezi

Obr. 18: Holešov, zámek. Severozápadní nárožní věž, nálezořová situace na západním průčelí v úrovni třetího patra s vyhodnocením zdiv (legenda zdiv u obr. 2) a rekonstrukce stavu po polovině 17. století.

třetí a čtvrtou okenní osou od severozápadní nárožní věže (obr. 13, 20). Vzhledem k fragmentárnosti nálezu nelze ani hypoteticky uvažovat o rekonstrukci a velikosti okna, jemuž ostění náleželo (neznámé zůstává i jeho případné vnitřní dělení). Nález pozůstatku okenního ostění však nasvědčuje přinejmenším dvoupatrovému řešení severního křídla palácové stavby, předcházející výstavbě stávajícího zámku. Povrchovou úpravu severního palácového průčelí zajišťovala kvalitní omítka s bílým nátěrem, zmapovaná nejen v pásu zdiva pod okny přízemí, ale ve fragmentech i pod stávajícími omítkami ve druhém patře.

Otázku datace pozůstatku této rozsáhlé stavby lze řešit se zohledněním tvarosloví dochovaných architektonických prvků. Kromě zmíněného, okoseného ostění okna v severním průčelí zůstal dochován ještě rozměrný portál se segmentově završeným nadpražím v místnosti nacházející se v jihozápadním nároží suterénu.¹⁶⁾ Trojúhelný, nad soklem pravouhle zalomený výběh okosené profilace nasvědčuje vzniku obou architektonických detailů v pozdním 15. století s možným nedlouhým přesahem přes rok 1500. Palácovou stavbu, po polovině 17. století integrovanou do části severního a západního křídla Rottalova zámku, tedy při současném stupni poznání považujeme za pozdně gotickou.

Další, ovšem pouze nezřetelně rozpoznatou stavební fázi, prezentuje věž šestibokého půdorysu v severozápadním nároží zámku. Soklová partie jejího zdiva zůstává ukryta pod cihlovými plentami a o původu věže v období před výstavbou zámku v polovině 17. století svědčí jen po-

někud odlišný půdorys a zejména výběh kamenného zdiva v napojení na severní průčelí. Tyto indicie umožňují předpokládat existenci renesanční věže, jejíž výstavbu můžeme pouze rámcově položit do období přeměny holešovského hradu v zámek – tedy druhé poloviny 16. století nebo první čtvrtiny 17. věku. Dendrodatum z kleštiny v úrovni prvního patra věže pak jednoznačně dokládá náhradu renesanční věže v rámci přestavby krátce po polovině 17. století.

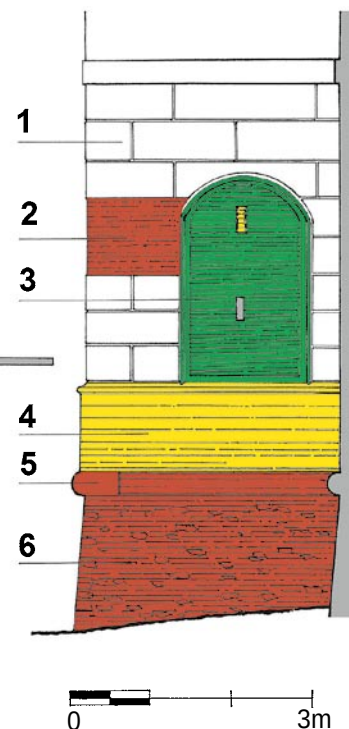
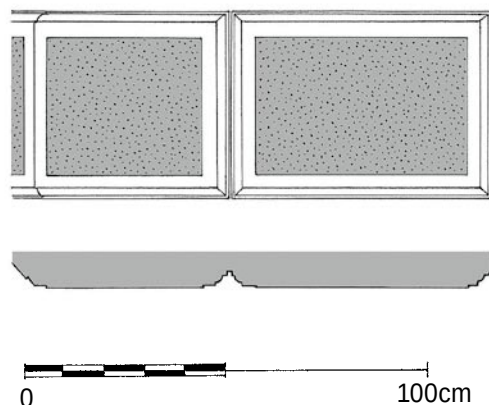
Zdaleka největší množství informací se průzkumem severní fasády podařilo shromáždit k výstavbě stávajícího zámku, prováděné po roce 1651 hrabětem Janem z Rottalu. Nový zámek vyrůstal po demolici většiny starší zástavby a byl projektován jako pravidelně vyměřená čtyřkřídlá stavba, opatřená v nárožích šestibokými věžemi. Do novostavby bylo převzato celé západní křídlo, ze severního křídla pozdně gotického paláce zůstala vyjma suterénu stát vnější, severní zeď až do výšky druhého patra. Naopak jako novostavba vznikala celá střední a východní část severního průčelí i obou nárožních věží (s výjimkou ponechané renesanční substrukce severozápadní věže). Rottalovou výstavbou dosáhlo severní průčelí své definitivní délky přesahující 67 m a jejím výsledkem je i dochovaný rozvrh patnácti okenních os.¹⁷⁾ Z výsledků dosavadních průzkumů lze soudit, že nově vybudovaná část severního průčelí se nacházela již vně půdorysu staršího sídla.¹⁸⁾ Obvodové zdivo novostavby je budováno s využitím lomového kamene a cihel, z nichž je vyzděno i jádro lizén a korunní římsy. Z cihlového zdiva byla technologií přečnčelkové vykonzolidována vyzděna i oblounová

římse, dodatečně zasekaná do zdiva ponechané pozdně gotické části severního průčelí a severozápadní věže. V navazující novostavbě severního průčelí se v převážně cihelné oblounové římse nachází několik krátkých římsových dílců, tesařských z hrubozrnného pískovce (obr. 4/11). Druhotné využití materiálu z odstraněných částí sídla při výstavbě nové části zámku dokládá i výskyt několika sekundárně použitých gotických a renesančních prvků (obr. 7). Od smíšeného stavebního materiálu nové části zámku se odlišují čistě cihlové parapety některých oken přízemí. Lze proto předpokládat využití okenních nik jako stavebních otvorů, umožňujících v době stavby zámku transport stavebního materiálu do nitra objektu. V místě oken přízemí po obou stranách střední okenní osy se podle původního projektu měla nacházet široká vpadlá pole neznámé výšky a zakončení. Jaké prostředky měly být

využity k architektonickému akcentování těchto polí, nelze však z dochovaného stavu zjistit. Ve střední ose severního průčelí byla již při sledování stavebních úprav interiéru zjištěna široká nika někdejšího průjezdu, dodatečně zaslepená zazdívkou s okenním otvorem.¹⁹⁾ Je proto pravděpodobné, že zmíněná vpadlá pole souvisela s tímto prvotním průjezdem. Ve výsledné podobě však nebyla dokončena, nejspíše při realizaci konečné podoby fasády byla zaplentována a opatřena omítkou s nejstarší fází bosáže (obr. 9). Obdobnou změnu plánu v průběhu výstavby lze sledovat i u dvojice okenních otvorů v přízemí, které náležely předsálí sala terreny. Dokumentovaná nálezořá situace doložila tři dílčí stavební mikrofáze, jimiž otvory v době stavby zámku prošly. V rámci první byl v obvodovém zdivu vynechán širší stavební otvor, stejně jako u některých oken přízemí. Do tohoto otvoru byly později (nejspíše při osazování dalších okenních ostění) vsazeny tesařské prvky parapetního pole s výplní tvořenou čtyřmi bohatě tvarovanými, kamenicky precizně zpracovanými kuželkami. Finální úprava průčelí však již s balustrovou výplní podokenních polí nepočítala, což mimo jiné dokládá i absence stop nátěru na jejich povrchu. Kuželky byly odstraněny, spolu s cihlami použity jako materiál do zazdívký parapetní výplně a kamenný rám podokenního pole současně překryla nejstarší fáze omítkové bosáže.²⁰⁾ Pokud je na základě zatím nedokončeného průzkumu známo, v rámci vnějších fasád celého zámku zůstával motiv balustrové výplně parapetu vyhrazen pouze sala terreně a jejímu vstupnímu předprostoru.²¹⁾

Zejména rozsáhlé cihlové plenty ve východní části severního průčelí a na sousední, severovýchodní věži dovo-

Detail omítkové bosáže

Obr. 19: Holešov, zámek. Severovýchodní nárožní věž, nálezořá situace na západním průčelí v úrovni soklu a přízemí (legenda zdiv u obr. 2). 1 – novodobá omítková bosáž ukrývající zbytky starší fáze bosáže z 19. století, 2 – odkrytá partie smíšeného zdiva věže beze stop nejstarších omítek, 3 – cihlová zazdívka z doby po roce 1841 v místě odstraněného okna, 4 – novodobá cihlová plenta na soklu z 60. let 20. století, 5 – pískovcový nárožní blok oblounové římse, 6 – smíšené zdivo soklové části věže.

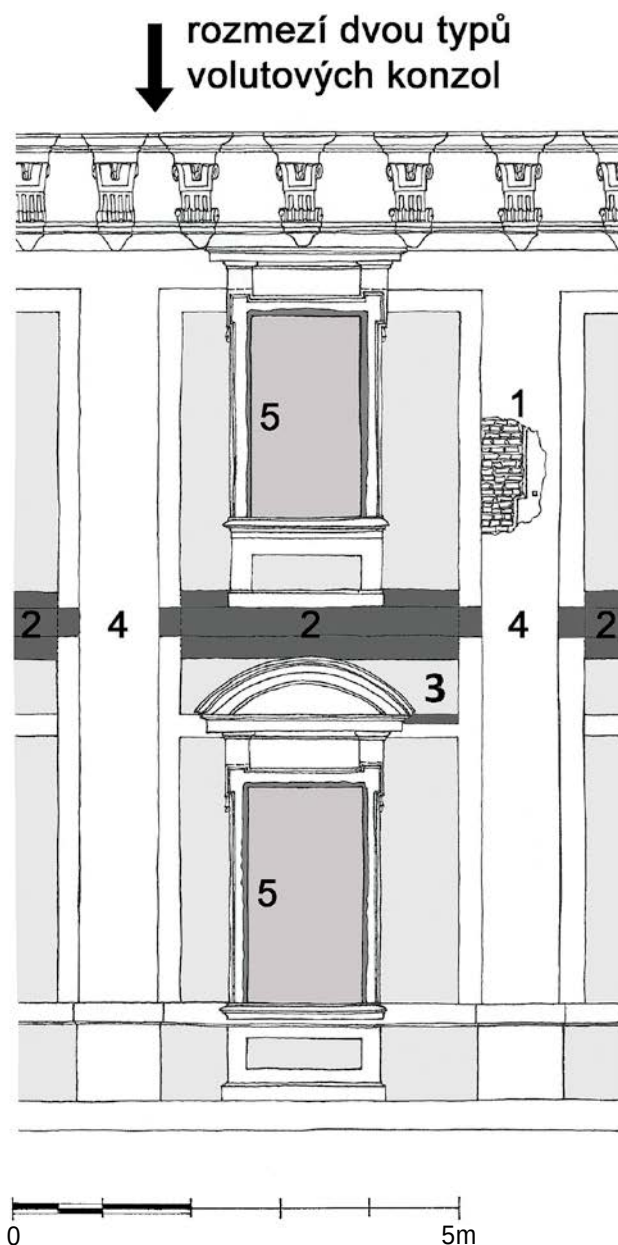
lují nahlédnout do technologie výstavby zámku.²²⁾ Zmapování plošného rozsahu plent sice znemožnila barokní omítka, nikde však nebyly nalezeny žádné indicie, které by poukazyvaly ke složitějšímu stavebnímu vývoji. Pozoruhodný detail představuje také zalícování plent s cihlovými obezdívkami okenních ostění. Situaci lze zřejmě vysvětlit postupem výstavby obvodového zdiva zámku v rámci vícero stavebních mikrofází. Situaci interpretujeme tak, že v první technologické fázi stavby vzniklo ne zcela přesně vyměřené a lícované, poněkud „křivé“ obvodové zdivo severního průčelí a obou věží, v místech plánovaných oken otevřené rozměrnými stavebními otvory. Ve druhé fázi stavby byla do vynechaných stavebních otvorů vsazována kamenicky opracovaná okenní ostění a v návaznosti na tento technologický krok zřejmě obvodové zdivo v nejproblematictějších partiích vyrovnala plenta, na kterou bylo v konečné fázi úprav aplikováno omítkové členění. Odlišný postup sledujeme u zdiva severozápadní věže, kde bylo před definitivním omítnutím nezbytné naopak poněkud ztesat líc zdiva v místech, kde měla vzniknout vpadlá pole po bocích oken.²³⁾

Nálezy z dokumentace severní fasády současně naznačují, že dnešní skladba fasád v úrovni prvního a druhého patra vznikla složitějším vývojem. Zatímco přízemní partie dostala prostou omítkovou bosáž, v úrovni horních podlaží pravděpodobně nejstarší projekt počítal pouze s lisénami, doplněnými vnitřními lisénovými rámci (obr. 20).²⁴⁾ Vyjma západní třetiny severního průčelí, kam byla integrována pozdně gotická vnější palácová zeď, má systém meziokenních lisén zděné jádro, organicky provázané s navazujícím obvodovým zdivem průčelí. Zděný

základ lizén tedy jednoznačně vznikl současně s obvodovým zdívem severního průčelí. Nejstarší projekt vnějších fasád s vysokými lizénovými poli byl zřejmě koncipován jako jednodušší obdoba fasád nádvořních, vybavených nad přízemní arkádou vysokým pilastrovým řádem.²⁵⁾ Otázkou zůstává, zda byla první fáze fasády skutečně realizována na celém severním průčelí – systém vysokých lizénových rámců byl však průkazně dokončen alespoň v jeho západní části. Důkazem je povrchová úprava bílou vápennou ličkou, zachycená i na bočních hranách lizén v místech, ke kterým byly sekundárně přiloženy horizontální omítkové pásy v úrovni podlahy druhého patra (obr. 12, 20). Tyto pásy na fasádě přibýly zřejmě až v souvislosti s definitivním řešením průčelí, ovšem nedlouho po dokončení první fáze. Tomu odpovídá shodná materiálová skladba obou fází omítek i totožná povrchová úprava bílým vápenným nátěrem. Změnou oproti původní koncepci je pravděpodobně i přepažení vnitřních polí fasády prvního patra jednoduchými vodorovnými pásy v úrovni okenních parapetů a nadokenních říms.

Rozdíly v řešení detailů volutových konzol pod korunou římsou severního průčelí interpretujeme jako doklad postupné výstavby zámku, prováděné však v rámci jediné stavební fáze. Výskyt asymetricky tvarovaných volutových konzol s odlišným počtem volut a žlábků se totiž omezuje pouze na západní křídlo zámku včetně obou přilehlých věží a bezprostředně navazujících úseků jižního a severního křídla. Na vnějších průčelích větší části zámecké stavby (tj. většiny severního a jižního křídla, celém křídle východním a obou věžích zahradního průčelí) je již uplatněn „dokonalejší“ typ konzoly s organickým vztahem volut a navazujících žlábků na těle konzoly. Zjištěné rozmezí dvou druhů konzol velmi pravděpodobně poukazuje na určité přerušení stavebních prací, které následovalo po dokončení fasád nejstaršího západního křídla a navazujících úseků severního a jižního křídla, tedy právě mezi čtvrtou a pátou okenní osou těchto fasád.

Dokumentace severní fasády a obou navazujících věží objasnila i původní barevné řešení exteriéru zámku. Bílý, monochromní nátěr byl zjištěn na všech omítaných prvcích fasády i kamenných člancích okenních ostění. Vzhledem k několika vrstvám bílých nátěrů i výskytu depozitů na jejich povrchu je zřejmé, že se nejednalo pouze o nátěr sloužící jako podklad dalšího barevného řešení, ale o výslednou, prezentační vrstvu. Výtvarný účinek vnějších fasád s monochromním nátěrem spočíval v kombinaci osvětlených a zastíněných partií fasády. Předstupující články fasády (lizény, horizontální pásy omítek, konzoly římsy) s kletovanou a bílenou omítkou kontrastovaly s mírně vpadlými poli, jejichž „zastínění“ vizuálně ještě zvýrazňoval hrubší, dřevem utažený povrch s bílým nátěrem. Souhra světla a stínu, vrhaného mírně předstupujícími architektonickými články, dokonale vykreslovala kontury členícího, monotónně se opakujícího systému fasád a stávala se tak nezastupitelným prvkem architektonické kompozice exteriéru stavby.²⁶⁾ Monochromní nátěr fasád tedy členitou hmotu objektu sjednocoval a podstatným způsobem přispíval i ke zdůraznění jeho monumentality. Holešovský zámek se stal jednou z prvních staveb, vzniklých u nás po třicetileté válce, jejíž fasády byly koncipovány právě na účinku hry světla a stínu, dopadajících na

Obr. 20. Holešov, zámek. Severní fasáda, čtvrtá okenní osa v úrovni prvního a druhého patra se schématem předpokládaného vývoje tektonického členění. 1 – fragment pozdně gotického okenního ostění s okosením, 2 – vůči lizénám sekundárně vložený omítkový pás (šedě), 3 – dodatečně rozšířený omítkový pás v úrovni nadokenní římsy (šedě), 4 – lizény jako hlavní členící prvek primární koncepce fasád, 5 – okenní ostění s dodatečně vysekanou drážkou pro vsazení mladší okenní výplně v lici fasády (šedě). Zcela světlým tónem podány plochy omítek zpracované dřevěným hladítkem, bíle kovem kletované omítky aktivních prvků.

bíle natřenou fasádu.

Výsledky průzkumu přibližují také mladší úpravy fasády, které však měly většinou povahu nepříliš významných zásahů a změn barevného řešení průčelí, jehož skladba od doby vzniku po půli 17. století již zůstávala beze změn. Patrně při úpravách kolem poloviny 18. století vznikly okenní výplně, v počtu sedmi kusů dochované v primárních i sekundárních polohách v oknech obou horních pater severního průčelí. S klasicistními zásahy realizovanými počátkem 40. let 19. století spojujeme zelený nátěr, odkrytý na fasádě pod novodobými vrstvami z 20. století. Kontrastní barevnost zámeckých fasád ostatně zachycují i fotografie ze závěru 19. století, z nichž vyplývá, že krát-

Obr. 21. Holešov, zámek, pohled na zámek od severovýchodu, severní křídlo s dvojicí nárožních věží vpravo. Nejvyšší patra věží si uchovávají ještě stav z doby po polovině 17. století, fasády zámku mají kontrastní dvoubarevné řešení, zastřešení objektu vzniklo počátkem 40. let 19. století (foto kolem roku 1890; fotoarchiv NPÚ ÚOP v Kroměříži).

ce před rokem 1890 fasády prošly další obnovou (obr. 21). Pozoruhodným dokladem předpokládané podoby okenních výplní zřejmě z klasicistní fáze jsou i iluzivní okna, dochovaná na severozápadní věži.

Průzkum rozpoznal i podíl stavebních úprav, provedených při rekonstrukci zámku kolem roku 1910 – nejpodstatnějším zásahem do hmotové skladby zámku se stalo zřízení vysoké mansardové střechy, tvarově vycházející z formy zastřešení, jež zámek obdržel v půli 18. věku. S novým zastřešením budovy souviselo i zvýšení věží a přenesení okenních ostění třetího patra věží do vyšší polohy. Nejmladším zásahem do sledované partie průčelí byla jeho obnova v 60. letech 20. století, která přeřezala bosáž přízemí a fasádu i kamenné prvky okenních ostění pokryla ahistorickou kombinací světle hnědého, červeného a žlutého nátěru.²⁷⁾

POZNÁMKA K CHRONOLOGII VÝSTAVBY ZÁMKU NA ZÁKLADĚ VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU SEVERNÍ FASÁDY

„Jan hrabě z Rottalu, pán na Holešově, vystavěl zdejší velký zámek na dvě patra v italském stylu s rondely v rozích. Jeho strýc František Antonín hrabě z Rottalu, pán na Holešově, Bystřici, Prusinovicích-Zborovicích, vystavěl též pěkný velký poutní kostel na hoře Hostýn... Na severní straně zámku bylo zřízeno prostorné divadlo. V pokojích prvního patra jsou stropy členěny do polí s různými alegorickými výjevy, vymalované od Italů...“ Těmito slovy v raném 19. století charakterizoval výstavbu holešovského zámku a podíl dvojice z nejvýznamnějších členů hraběcího rodu Rottalů jeden z prvních moravských historiografů, Jan Petr Cer-

roni.²⁸⁾ Vzhledem k absenci písemných pramenů vztahujících se ke stavbě zámku náleží Cerroniho věcná zpráva k nejdůležitějším pramenům našeho poznání, které však můžeme, zejména díky výsledkům aktuálního průzkumu stavby, podstatným způsobem obohatit.

Lze předpokládat, že Jan z Rottalu s budováním svého reprezentativního sídla neotálel a hned v roce 1651 započal s přípravnými pracemi. Nejdříve musely být realizovány rozsáhlé demoliční práce, spojené s odstraněním většiny renesančního zámku. Značný rozsah demolice vyplývá z poměrně četného výskytu sekundárně uplatněných architektonických prvků, dokumentovaných mimo jiné i v novostavbě severního křídla a souvisejících nárožních věží. V roce 1652, tedy rok po předpokládaném zahájení prací, zámek zřejmě navštívil autor projektu, architekt Filliberto Luchese. Další významnou událostí roku 1652, která mohla ovlivnit rychlost výstavby holešovského zámku, se nejspíše stala druhá svatba stavebníka, Jana z Rottalu, s Annou Marií Popelovou z Lobkovic. Nejstarší fázi výstavby Rottalova zámku náleží západní křídlo, které hospodárně využilo konstrukce mohutného pozdně gotického paláce. Současně v místě starší předchůdkyně vyrostla severozápadní nárožní věž, jejíž výstavbu do počátku 50. let 17. století řadí i dendrodatace dřevěných konstrukčních prvků. Výstavba zámku v první půli 50. let 17. věku zcela logicky pokračovala obvodovou zdí severního křídla s integrovanou vnější zdí pozdně gotického paláce a navazující novostavbou severovýchodní nárožní věže. Za další mezník ve stavbě můžeme pokládat rok 1655, kdy Jan z Rottalu přestal působit v úřadu zemského hejtmána a mohl se soustředit především na správu a zvelebování svých východomoravských stat-

ků. I tento fakt nejspíše ovlivnil značné tempo výstavby zámku, o němž nejlépe svědčí shromážděná dendrodata a také pozoruhodná zpráva z léta roku 1658. Právě tehdy se totiž nově budovaný zámek v Holešově stal dějištěm třídenní oslavy, na kterou hrabě Rottal pozval významné šlechtice z okolních panství, opata premonstrátského kláštera v Zábrdovicích u Brna, augustiniánského kláštera sv. Tomáše v Brně a rovněž opata kláštera v Nové Říši. Zábrdovický kronikář celou událost, odehrávající se krátce po polovině srpna 1658, obsáhle popsal a mimo jiné zanechal i svědectví o tehdejšímu stavu holešovského zámku.²⁹⁾ Kronikář píše o „*novém zámku, vystavěném na volném prostranství*“ a zmiňuje, že třetí den slavnosti se Rottal rozhodl udělit milost třinácti vězňům, dosud držným v zámeckém sklepení. Akt se udál v sala terreně, situované v nejnižším podlaží nově vystavěného východního (zahradního) křídla, poblíž severovýchodního nároží. Můžeme tedy soudit, že reprezentativní sál zámku v prvním patře severního křídla nebyl ještě v roce 1658 dohotoven natolik, aby umožňoval návštěvu vzácných hostů – na rozdíl od sala terreny, která se již tehdy musela nacházet ve stavebně dokončeném stavu. Dokončení hrubé stavby alespoň části zámku v roce 1658, které lze předpokládat na základě zprávy o zmíněné slavnosti, pak dobře koresponduje s dendrodatací ztužujícího věnce v nejvyšším podlaží severovýchodní nárožní věže, nacházející se v těsném sousedství sala terreny.

ZÁVĚR

V roce 2015 realizovaná operativní dokumentace severní fasády a dvou nárožních věží zámku Holešov dílčím způsobem přispěla k rozpoznání stavebního vývoje objektu a stala se dalším příspěvkem k hlubšímu poznání této mimořádné stavby, která doposud nezaslouženě unikala stavebněhistorickému poznání a byla hodnocena spíše umělecko-historickými metodami.³⁰⁾ Byly shromážděny další doklady o existenci rozsáhlého pozdně gotického paláce v západní části dnešního zámku. Průzkum dále potvrdil původ vnějších fasád včetně všech jejich tvaroslovně citlivých detailů ve druhé půli 17. století, současně však prokázal i jejich složitější genezi, odehrávající se v rámci jediné stavební fáze. Indicie získané dokumentací jednorázově odkrytých náleзовých situací směřují k chápání výstavby holešovského zámku po roce 1651 jakožto rozsáhlé stavební akce, v celém svém průběhu prostoupené řadou dílčích změn plánu, zřejmě iniciovaných konkrétními požadavky stavebníka, hraběte Jana z Rottalu. Celistvé zhodnocení vývoje vnějších fasád, jehož prvním krokem byl právě průzkum severního průčelí, stejně jako zařazení získaných poznatků do kontextu stavebního vývoje zámku, však bude možno provést teprve po dokončení postupně realizované obnovy vnějšího pláště objektu. Prezentované poznatky však již nyní částečně ožřejmují výstavbu holešovské rezidence Jana z Rottalu, v obecnější rovině pak mohou sloužit při diskusi o stavebních a technologických postupech využívaných v novověké profánní architektuře, jejíž čelným představitelem je právě zámek v Holešově.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY

- 1) K urbanistickému vývoji Holešova D. Líbal – J. Muk, Holešov. Průvodní zpráva k stavebně historickému průzkumu města. SÚRPMO Praha 1963, rkp. (uloženo v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži); K. Kuča, Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku II. H–Kole. Praha 1997, s. 115–121.
- 2) D. Janiš, Léno Holešov, jeho sídlo a držitelé ve 13. a 14. století (K vývoji lenních statků olomouckého biskupství ve středověku), in: Castellum resurrectionis: Stavební vývoj zámku v Holešově a jeho opravy v letech 2005–2015, Holešov 2016, v tisku.
- 3) Některé konstrukce vzniklé v období před polovinou 17. století odkl. archeologický výzkum nádvoří v roce 2013. I. Čížmář, Holešov (okr. Kroměříž). Zámek – rekonstrukce, 1. etapa - nádvoří (č. akce 148/13). Nálezová zpráva z archeologického průzkumu, rkp. (uloženo v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).
- 4) K historii a majitelům holešovské tvrze, hradu a zámku naposledy souhrnně Z. Pokluda, Zámek Holešov. Minulost a přítomnost. Holešov 2015. Problematika stavebního vývoje sídla je zde však řešena pouze okrajově. Pro poznání předbarokního stavebního vývoje holešovského sídla nepřináší mnoho nového ani poslední průzkumový elaborát zámecké stavby; M. Čihálik – B. Čiháliková – S. Pechová, Stavebněhistorický průzkum zámku v Holešově. Místo vydání neuvedeno 2005, rkp. (uloženo v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži). Souhrn nejnovějších poznatků ke stavebnímu vývoji předchůdce stávajícího zámku J. Štětina, Holešov – nová zjištění o stavebním vývoji středověkého hradu a renesančního zámku, in: Castellum resurrectionis, o. c. v pozn. 2, v tisku.
- 5) Z. Kudělka, Architektura 17. století na Moravě, in: Dvorský, J. ed., Dějiny českého výtvarného umění. Od počátků renesance do závěru baroka, II/1. Praha 1989, s. 282; B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska, 1. svazek A/I. Praha 1994, s. 500–504; Z. Kudělka, Architektura, in: Krsek, I. – Kudělka, Z. – Stehlík, M. – Válka, J. ed., Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996, s. 190–192, s. 194; J. Štětina, Holešov – stavební vývoj zámku od roku 1650, in: Castellum resurrectionis, o. c. v pozn. 2, v tisku.
- 6) Zámecká budova není přesně orientována ke světovým stranám, pro zjednodušení je tedy v textu jako severní křídlo vnímáno křídlo orientované k trinitářské rezidenci a kostelu sv. Anny, jižní křídlo se obrací k zámeckému pivovaru, východní křídlo je orientováno do zámecké zahrady a západní obsahuje vstup z města. Jako severovýchodní věž chápeme věž obrácenou se do zámecké zahrady, severozápadní věž se nachází naproti kostelu sv. Anny.
- 7) Dataci žlabu ani jeho původní funkci se nepodařilo objasnit. Vzhledem k výskytu cihlového zdiva v obezdívce žlabu usuzujeme na jeho sekundární vložení do zdiva, za nejpravděpodobnější proto považujeme jeho renesanční původ.
- 8) D. Zeman, Restaurátorský stratigrafický průzkum omítkových a barevných vrstev na vnější fasádě zámku v Holešově. Restaurátorská zpráva. Litomyšl 2015, rkp. (uloženo v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži); M. Bodanská – M. Bodanský, Orientační restaurátorský průzkum omítek a barevných vrstev na dvorní fasádě zámku v Holešově. Zlín 2009, rkp. (uloženo v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).
- 9) Tzv. zdění z cihel „na kant“ – na Moravě dodnes běžně užívané označení způsobu zdění, při němž je cihla kladena na užší stranu.
- 10) Volutové konzoly pod korunní římsou jsou modelovány „z ruky“ a proto při vzájemném srovnání vykazují řadu drobných odlišností, týkajících se však pouze jejich řemeslného zpracování, nikoliv tvaroslovně odlišností.
- 11) O druhotném umístění okenních výplní v prostoru schodiště jednoznačně vypovídá poloha motýlkového uzávěru na vnějším lici okenních křídel. Na předchozí, tedy primární umístění oken v dlouhodobě funkční poloze však současně upozorňují stopy po používání zmíněného uzávěru.
- 12) Dendrochronologický průzkum zpracoval T. Kyncl, výsledky uloženy ve spisovém archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži.
- 13) Tamtéž.
- 14) Tamtéž.

- 15) *J. Štětina*, o. c. v pozn. 5, v tisku.
- 16) V téže prostoru se nachází i chronologicky nepřilíživé, po celém obvodu okosené ostění ležaté obdélného okénka.
- 17) Rytus oskenných os severní fasády odráží vnitřní uspořádání zámku. Zatímco sedm oskenných os situovaných ve středu severní fasády a osvětlujících velký sál má zcela shodné rozestupy, západně navazující dvě oskenní osy, které osvětlují hlavní schodiště, dělí širší blok zdí. Oskenní osy východně od velkého sálu mají rozestupy zvolené s ohledem na polohu dělicí zdi interiérové dispozice, přičemž na každou z vnitřních místností připadají dvě okna.
- 18) Patrně pozdně gotická, severní obvodová hradba, archeologicky zjištěná ve sklepech severního křídla, sice běžela paralelně s novým severním průčelím, byla však situována v nevyhovující půdorysné linii – přibližně uprostřed novostavby severního křídla.
- 19) Stavební dokončení niky vyplývá z faktu, že její interiérové špalety byly opatřeny kvalitní, bíle olíčenou interiérovou omítkou. Na vnějším průčelí se pozůstatky původního vstupu nepodařilo ověřit vzhledem k existenci nejstarších omítkových povrchů, do nichž nebylo zasahováno.
- 20) Oprava zahradní (východní) fasády zámku v první polovině roku 2016 prokázala výskyt podokenních polí s balustrovým parapetem i u pětice oken přízemí, osvětlujících právě sala terrenu a její vstupní místnost. I zde byly podokenní výplně zazděny ještě v průběhu stavby.
- 21) Motiv balustrové výplně oskenního parapetu nacházíme i na průčelí olomouckého (arci)biskupského paláce, obnovovaného biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcornu po roce 1667. Protože Filliberto Luchese do své smrti nestačil zřejmě vypracovat definitivní plány biskupova olomouckého paláce, je stavba přičítána právě Tencallovi, který se ujal nedokončeného projekčního díla svého předchůdce. Zůstává otázkou, nakolik Tencalla v případě tvarosloví oken olomouckého paláce převzal starší Lucheseho návrhy. *S. Jemelková*, Arcibiskupská rezidence, in: O. Jakubec – M. Perůtka ed., Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780. Díl 2. Katalog. Olomouc 2010, s. 95–97.
- 22) K některým konkrétním technologickým postupům stavby novověké zámeké architektury *M. Rykl*. Příspěvek k poznání barokní technologie zdění, in: *Svorník 12. Historické zdivo*, Praha 2014, s. 193–214.
- 23) Hypoteticky můžeme uvažovat o využití nekvalifikovaných pracovníků sil při realizaci hrubě zděného jádra obvodového zdiva a účasti kvalifikovanější skupiny podléající se na definitivní úpravě fasád; tuto domněnku ovšem nelze potvrdit vzhledem k absenci autentických písemných zpráv z doby výstavby zámku.
- 24) Zcela přesvědčivě byla obdobná situace dokumentována roku 2016 na fasádě západního zámekého křídla a související nárožní věže, vznikajících v první fázi výstavby nedlouho po roce 1651. Nejnovější nálezy z roku 2016 opět dokládají postupné hledání definitivní formy členění zámekých fasád. Přesnější představa bude formulována až po zpracování probíhajících průzkumů. Otázkou zůstává podoba podokenního pole oken druhého patra, která by se v případě absence horizontálního pásu u úrovni podlahy druhého patra neorganicky „vznášela“ na fasádě. V úrovni mezipatrového pásu lze proto již v první etapě fasád předpokládat existenci alespoň úzkého omítkového pásu. Možnosti složitějšího vývoje, případně od počátku nepřilíživé ujasněné kompozice fasád, nasvědčuje také situace dodatečně rozšířeného omítkového pásu u úrovni nadokenní římsy v úrovni patra, ve čtvrté oskenní ose od severozápadní věže (obr. 20).
- 25) Dokumentace nádvorních fasád, provedená autorem v letech 2012–2013, kromě dalších zjištění prokázala i původnost dochovaného řešení fasád s vysokým pilastrovým řádem.
- 26) *J. Kroupa*, Umělecká úloha, objednatel a styl na Moravě doby barokní, in: *J. Kroupa ed., V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1790*. Brno 2003, s. 37–76. K úloze bílé, monochromní barevnosti u církevních i světských staveb druhé poloviny 17. století zejména na s. 39. Srov. také např. architekturu poutního kostela Panny Marie ve Vranově u Brna z 30. let 17. století nebo řešení některých mladších fasád kláštera Hradisko u Olomouce, na konci 17. století rovněž opatřených bílým nátěrem.
- 27) Z dílčích stavebních úprav, které se dotkly sledované části stavby, uvedme alespoň osekání dvojice koutových konzol korunní římsy při napojení věží, souvisejícím se situováním střešních svodů některé mladší fáze zastřešení (roku 1841?; obr. 4/1). Zcela novodobým zásahem bylo např. zřízení provětrávané cihlové plenty po obvodu podokenního pásu zdiva severovýchodní věže, přičemž plenta nahradila starší obklad pískovcovými deskami.
- 28) *J. P. Cerroni*, Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren

und dem oesterreichischen Schlesien. Rkp. 1807 (Moravský zemský archiv Brno, fond G12, č. 1 – 32); *M. Čihalík – B. Čihalíková – S. Pečková*, o. c. v pozn. 4, s. 13.

- 29) *J. Sehnal*, Návštěva zábrdovického opata v Holešově roku 1658, in: *Vlastivědný věstník moravský* 66, 2014, s. 287–289; *Z. Pokluda*, o. c. v pozn. 4, s. 26–27.
- 30) Text záměrně pomíjí problematiku slohového zařazení zámku v Holešově, oscilujícího na pomezí renesančního a barokního výtvarného názoru i diskusi o autorském podílu Filliberta Luchese a jeho následovníka, Giovanniho Pietro Tencally (k tomuto aspektu blíže *J. Štětina*, o. c. v pozn. 4, v tisku). Bez poznání a interpretace již známých i nově zjištěných nálezových situací, zmapování chronologie stavby a postupných změn dekorativního aparátu zejména fasád nelze beztak dané téma podstatněji obohatit či vyřešit.

DIE DOKUMENTIERUNG DER NORDFASADE VOM SCHLOSS HOLEŠOV

Die Instandsetzung der äußeren Nordflüelfassade und des Nordost- und Nordwestturmes vom Schloss Holešov (Holleschau, Bez. Kroměříž [Kremsier]) wurde 2015 ausgeführt. Der ausgedehnte vierflügelige Schlossbau war kurz nach Mitte des 17. Jahrhunderts aus Initiative des Grafen Johann v. Rottal nach Projekt des kaiserlichen Architekten Filiberto Luchese entstanden. Trotz dem beschränkten Ausmaß der Putzentfernung hat man einzelne Bauphasen der Nordfassade sowie die Entwicklung der Lösung ihres tektonischen Gefüges studieren können.

Im westlichen Drittel der Nordfassade erkannte man die Außenmauer vom Nordflügel eines großen palastartigen Baus, der zum Teil in der westlichen Partie des Schlosses erhalten ist. Es ist gelungen aus den Details die Verputzreste im Erdgeschoss und vor allem einen Teil vom abgefasten Fenstergewände in der Höhe des zweiten Schlossobergeschosses zu identifizieren. Mit Rücksicht zu weiteren Funden wird der spätgotische Ursprung des Flügels gegen 1500 vorausgesetzt. Einen wesentlichen Teil der erforschten Fassade bildet die massive, in den 1650er Jahren erbaute äußere Umfassungsmauer des Schlossnordflügels. Unter den Baudetails registrierte man z. B. ein Paar von rechteckigen eingesenkten Feldern an Seiten des axialen, das ursprüngliche Einfahrtsportal ersetzt habenden Fensters. Bemerkenswert gelöst war auch das Paar von östlichen, ursprünglich mit Balusterausfüllungen ihrer Brüstungen ausgestatteten Erdgeschossfenstern. Man dokumentierte an mehreren Stellen vom Umfassungsmauerwerk im ersten und zweiten Obergeschoss der Nordfassade die bis zu den die Steingewände fixierenden Ziegelummauerungen reichenden Ziegelblenden. Die Blenden signalisierten nicht die mehr verwickelte Bauentwicklung, sondern sie hingen bestimmt mit einzelnen technologischen Schritten beim Schlossfrontbauvorgang zusammen, vom Rohbau über den nachfolgenden Einbau der Steinglieder der Fenstergewände bis zur Errichtung der definitiven Fassade. Sie war ursprünglich in einfacher Form entworfen – im Erdgeschoss bloß mit Putzrustika, in der Höhe von beiden Obergeschossen mit hohen Lisenen, die als einziges Fassadenelement gemauerten Kern haben, der mit dem weiteren Schlossfrontmauerwerk verbunden ist. Die Bereicherung der Fassadenkomposition um horizontales Putzband-Kaffgesims erfolgte erst nachträglich, aber doch wohl noch zu Lebzeiten des Bauherrn Johann v. Rottal (†1674). Am Kranzgesims identifizierte man zwei Gattungen von Volutenkonsolen, die es belegen, dass der Schlossbauvorgang vom Westen nach Osten vorging. Die Dokumentierung beider Türme brachte auch dendrochronologische Datierung herbei – der Nordwestturm war wohl anfangs der 1650er Jahre erbaut worden (Dendrochronologie aus der Fußbodenhöhe des Obergeschosses 1650/1651), den Nordostturm baute man nachfolgend in späten 1650er Jahren (Dendrochronologie vom höchsten Turmgeschoss 1654–1658). Die Renovierung der Türme erklärte auch das Ausmaß der späteren Eingriffe, unter denen die bedeutendsten, vor allem die Erhöhung der Türme mit Verlegung der Fenster des dritten Obergeschosses, um 1910 erfolgten. Die Außenfassaden samt den Gliederungselementen waren ursprünglich einfarbig weiß – diese Lösung potenzierte die Wirkung des Lichtes und Schattens, die deutlich zur Betonung der Tektonik der Fassade und der Monumentalität des Baus beitrug.

Die Untersuchung trug zur tieferen Erkenntnis der bauhistorischen Entwicklung der erforschten Schlosspartie bei. Sie bestätigte vor allem den Ursprung der Außenfassaden samt allen ihren formsprachlich sensitiven Details der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts und bewies zugleich ihre verwickeltere, in einer Bauphase sich abgespielt habende Genese. Die durch Dokumentierung der Befundlagen erworbenen Informationen zielen zum Erfassen des Ausbaus des Holleschauer Schlosses nach 1651 als einer anspruchsvollen Bauaktion, die im Laufe des Bauvorgangs von zahlreichen, wohl durch Förderungen des Bauherrn Grafen Johann v. Rottal initiierten Teilerweiterungen des Bauplans durchdrungen war. Die allgemeine Auswertung der äußeren Fassaden, deren ersten Schritt bereits die Untersuchung der Nordfront darstellte, ebenso wie die Einordnung der erworbenen Erkenntnisse in Kontext der Bauentwicklung des Schlosses, werden jedoch erst nach Vollendung der stufenweise ausgeführten Instandsetzung des Äußeren des Schlosses durchgeführt werden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Holešov (Holleschau, Bez. Kroměříž [Kremsier]), Schloss. Ansicht von Westen (alle Fotos J. Štětina, 2015, falls nicht anders angeführt).

Abb. 2: Holešov, Schloss – Grundriss in der Erdgeschosshöhe mit Einzeichnung etlicher Ergebnisse der archäologischen Forschung und der bauhistorischen Mauerwerksanalyse (alle Zeichnungen J. Štětina, 2015–2016, grafische Mitarbeit M. Lanc).

Abb. 3: Holešov, Schloss – Ansicht von Westen, Nordflügel mit Paar Ecktürme links (Fotoarchiv des Nationalinstituts für Denkmalpflege, Facharchiv Kroměříž, 1988).

Abb. 4: Holešov, Schloss – nördliche Schlossfassade mit Einzeichnung der wichtigsten Fundsituationen und Auswertung der freigelegten Mauerwerkspartien (Legende zum Mauerwerk s. Abb. 2; rote Bezeichnung – Folge der im Text erwähnten Fensterachsen): 1 – Paar von später abgehauenen Kranzgesims-Eckkonsolen; 2 – Ziegelblenden vom großen Ausmaß im zweiten Obergeschoss; 3 – horizontale Putzbänder, nachträglich zwischen die Lisenen eingelegt (s. Abb. 20); 4 – horizontales Putzband mit zwei Phasen (s. Abb. 20); 5 – freigelegter Teil eines Pfostens vom abgefasten Fenstergewände (s. Abb. 13); 6 – Fund vom Fragment des vorbarocken weißgetünchten, mit dem in der Erdgeschosshöhe identischen Verputzes; 7 – die mit der Ummauerung des Fenstergewändes zusammengepasste Blende an der Fassade (s. Abb. 10/A); 8 – die zum älteren Fassadenmauerwerk zugeblendete Lisene; 9 – Sandsteinblock von der Sockelverkleidung aus dem 19. Jahrhundert; 10 – Fensterbrüstungsausfüllung mit abgehauenen Gewände, mit Ziegeln vermauert; 11 – Rundstabgesims über dem Sockel, gemeißelte Sandsteinteile; 12 – Fenster vom Vorraum der Sala terrena mit der Brüstungsausmauerung aus Kegeln der ursprünglichen Ausfüllung (s. Abb. 8); 13 – Nordflügelneubau aus den 1650er Jahren, gemischtes Umfassungsmauerwerk; 14 – erhaltene Flächen vom ältesten Verputz mit der Quaderrustika (s. Abb. 9); 15 – neuzeitige Kellerfensterinmauerung; 16 – neuzeitiges Versorgungstunnel in die Keller, 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts; 17 – spätgotisches Bauelement (s. Abb. 7/B); 18 – Ziegelausmauerungen der Fensterbrüstungen an Stelle der Bauöffnungen; 19 – die Blenden, die deutliche Mauerwerksunregelmäßigkeiten überdecken; 20 – untere Partien der verblendeten eingesenkten Flächen der Fensterachsen an Seiten des ältesten Eingangs (s. Abb. 6); 21 – mittelalterliches Bauglied mit der abgefasten Kante (s. Abb. 7/A); 22 – die Mauerblende, die das abgehauene Bruchsteinmauerwerk verblendet, das ursprünglich vor das Mauerhaupt des älteren Palasflügels hervortrat; 23 – Bruchsteinmauerwerk vom älteren Palasflügel, mit horizontaler ausgleichenden Schicht durchgesetzt (s. Abb. 5/A); 24 – Mauerhaupt des Bruchsteinmauerwerks unter dem Rundstabgesims; 25 – Verputzrest mit weißer Tünche (s. auch Nr. 6); 26 – die das ältere Bruchsteinmauerwerk überdeckenden Ziegelblenden und -verkleidungen aus der Zeit nach Mitte des 17. Jahrhunderts; 27 – Rundstabgesims, der ausschließlich aus Ziegeln gemauerte Abschnitt, in das ältere Bruchsteinmauerwerk der Schlossfront eingebunden; 28 – behauene Bruchsteinblöcke, die ursprünglich vor das Mauerhaupt hervortraten; 29 – gemeißelte Steinrinne, Ausmündung nachträglich behauen (s. Abb. 5/B); 30 – Ziegelblende über dem Mauerwerk um die Rinne herum (s. Abb. 5/B); 31 – Fensteröffnung in der Schlossfrontachse, in die Einmauerung der ältesten Phase des Schlosseingangs aus den 1650er Jahren eingesetzt; 32 – Fensteröffnungen der Geschosse, in den sich die spätklassischen Fensterausfüllungen erhielten (s. Abb. 15).

Abb. 5: Holešov, Schloss – die vorbarockzeitigen, an der unteren Partie der Fassade dokumentierten Konstruktionen: A – Bruchsteinmauerwerk der Nordmauer des spätgotischen Palas; B – abgehauene Steinrinne.

Abb. 6: Holešov, Schloss – Nordfassade, mittlere Partie mit nachträglich überblendeten Flächen unter dem Erdgeschossfenster Nr. 7: A – Gesamtansicht; B – Detail der Verblendung in der Partie um die Ecke mit deut-

chem Verputz an der Unterseite der eingesenkten Fläche.

Abb. 7: Holešov, Schloss – Nordfassade, architektonische Glieder in Sekundärlage: A – abgefastes Bauelement unter dem Fenster Nr. 7; B – das komplizierter gestaltete Glied unter dem Fenster Nr. 12; C – Paar von renaissancezeitigen, in der Westmauer vom Nordostturm identifizierten Gliedern.

Abb. 8: Holešov, Schloss – Nordfassade, Fenster Nr. 14, Balusterausfüllung der Brüstung: A – Befundsituation; B – Rekonstruktion des Zustandes vor der Planänderung und dem Vermauern, Strichlinie – Lage des Schnitts über die Profilierung; C – Detail des rechten äußeren Balusters.

Abb. 9: Holešov, Schloss – Nordfassade, die älteste Phase der Putzrustika: A – Detail vom Putz mit Kiesel als Füllstoff, deutliche Lage der ursprünglichen Trennfuge; B – Teil vom Verputz mit weißgetünchter Fuge. Deutlicher Konflikt zwischen dem ältesten und jetzigen Zustand (s. die Lage der horizontalen Fuge der heutigen Rustika).

Abb. 10: Holešov, Schloss – Details von ausgleichenden Blenden, ihre Verhältnisse zu den Ummauerungen der Fenstergewände: A – Nordfassade, erstes Obergeschoss; B – Nordwestturm, zweites Obergeschoss, Zone unter dem Nordfenster; C – die an das Steingewände des gleichen Fensters anschließende Blende.

Abb. 11: Holešov, Schloss – Nordfassade, Dokumentierung der Fensteröffnungen im ersten (A, B) und zweiten (C) Obergeschoss; die Profilierung ist gemeinsam für die Gewände in beiden Geschossen.

Abb. 12: Holešov, Schloss – Nordfassade, die typische Fundsituation vom Anschluss des Lisenenrahmens (rechts) und des nachträglich flachen Kaffgesimses zwischen dem 1. und 2. Obergeschoss (links).

Abb. 13: Holešov, Schloss – Nordfassade, Detail vom freigelegten abgefasten Fenstergewände zwischen dem dritten und vierten Fenster vom Nordwestturm in der Höhe des 2. Obergeschosses.

Abb. 14: Holešov, Schloss – zwei Ausführungsarten der Volutenkonsolen unter dem Kranzgesims: A – die ältere Konsole, am westlichen Drittel des Schlosses zur Geltung kommend; B – die spätere Konsole, am Mittel- und Ostteil des Schlosses befindlich, rechts der Schnitt.

Abb. 15: Holešov, Schloss – die wohl spätbarocke, in sieben Fenstern des ersten und zweiten Obergeschosses erhaltene Fensterausfüllung, Außenseite.

Abb. 16: Holešov, Schloss – Fragment eines mit Auskehlung profilierten, nachträglich ins Mauerwerk des nordwestlichen Schlossturmes eingemauerten gotischen Bauglieds: A – sichtbarer Teil des Bauglieds (hellgrau – Reste nach Tünchen, dunkelgrau – Beschädigungen); B – Profilierung des Bauglieds.

Abb. 17: Holešov, Schloss – Rekonstruktion der illusionistischen, an den Fenstern des ersten und zweiten Obergeschosses erhaltenen Fensterausfüllung.

Abb. 18: Holešov, Schloss – nordwestlicher Eckturm, Befundlage an der Westfront in der Höhe des dritten Obergeschosses mit Mauerwerksauswertung (Legende: s. Abb. 2) und Rekonstruktion des Zustandes nach Mitte des 17. Jahrhunderts.

Abb. 19: Holešov, Schloss – nordöstlicher Eckturm, Befundlage an der Westfront in der Sockel- und Erdgeschosshöhe (Legende: s. Abb. 2): 1 – neuzeitige, die Reste der älteren Phase der Rustika aus dem 19. Jahrhundert überdeckende Putzrustika; 2 – freigelegte Partie des gemischten Turmmauerwerkes ohne Spuren des ältesten Verputzes; 3 – Ziegelausmauerung nach 1841 an Stelle des aufgehobenen Fensters; 4 – neuzeitige Ziegelblende auf dem Sockel aus den 1960er Jahren; 5 – Sandstein-Eckblock vom Rundstabgesims; 6 – Sockelpartie des Turmes, gemischtes Mauerwerk.

Abb. 20: Holešov, Schloss – Nordfassade, vierte Fensterachse in der Höhe des ersten und zweiten Obergeschosses mit Schema der vorausgesetzten Entwicklung der tektonischen Gliederung: 1 – Fragment des spätgotischen Fenstergewändes mit Abfasung; 2 – das gegen die Lisenen sekundäre Putzband (grau); 3 – das nachträglich erweiterte Putzband in der Höhe des Fenstersturzgesimses (grau); 4 – Lisenen als Grundelement der Gliederung in der Primärkonzeption der Fassaden; 5 – Fenstergewände mit nachträglich ausgehauenen Falz zum Einsetzen der späteren Fensterausfüllung in der Fassadenfläche (grau). Mit ganz hellem Ton die mit Holzglätter bearbeiteten Flächen, weiß – die mit Metall geglätteten Putzflächen der Aktivglieder.

Abb. 21: Holešov, Schloss – Ansicht von Nordosten, der Nordflügel mit Paar Ecktürme rechts. Die höchsten Turmgeschosse behalten sich noch den Zustand aus der Zeit nach Mitte des 17. Jahrhunderts, die Schlossfassaden sind mit kontrastierender Zweifarbigkeit gelöst, die Überdachung des Gebäudes entstand zu Beginn der 1840er Jahre (gegen 1890, Fotoarchiv des Nationalinstituts für Denkmalpflege in Kroměříž).

Übersetzung J. Noll